

PLAUTUS
AMPHITRUO

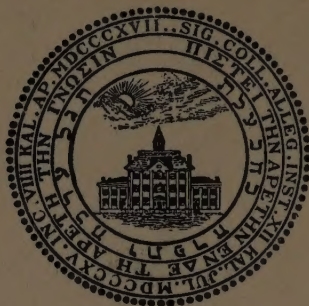
DURHAM

872.3

P69amd

The Reis Library
Allegheny College

The Gift of

C. F. Ross, '91

872.3 P69a md

WITHDRAWN

872.3
PG9amd

T. MACCI PLAUTI

AMPHITRUO

EDITED FOR SIGHT TRANSLATION

BY

CHARLES L. DURHAM

ASSISTANT PROFESSOR OF LATIN IN CORNELL UNIVERSITY

ALLYN AND BACON

Boston and Chicago

COPYRIGHT, 1904, BY
CHARLES L. DURHAM.

Norwood Press
J. S. Cushing & Co. — Berwick & Smith Co.
Norwood, Mass., U.S.A.

PREFACE.

THIS little book is made primarily for the use of my Sight Translation classes in Cornell University.

In the constitution of the text I have been indebted largely to the edition of Leo, to that of Götz and Schöll; and to Leo's *Plautinische Forschungen*. I have endeavored, however, to utilize all the critical investigations that have been concerned with the *Amphitruo*.

CHARLES L. DURHAM.

ITHACA, February 1, 1904.

67254

T. MACCI PLAUTI AMPHITRUO.

PERSONAE.

MERCURIUS, DEUS.
SOSIA, SERVOS.
JUPPITER, DEUS.
ALCUMENA, UXOR.

AMPHITRUO, DUX.
THESSALA, ANCILLA.
BLEPHARO, GUBERNATOR.
BROMIA, ANCILLA.

SCAENA: THEBIS.

ARGUMENTUM I.

In¹ faciem vorsus Amphitruonis Juppiter,
Dum bellum gereret² cum Telobois hostibus,
Alcmenam uxorem cepit usurariam.³
Mercurius formam Sosiae servi gerit
Absentis: his Alcmena decipitur dolis. 5
Postquam rediere veri Amphitruo et Sosia,
Uterque deluduntur in mirum modum.
Hinc jurgium,⁴ tumultus uxori et viro,
Donec, cum tonitru voce missa ex aethere,
Adulterum se Juppiter confessus est. 10

ARGUMENTUM II.

Amore captus Alcumenas, Juppiter
Mutavit sese in formam ejus conjugis,
Pro patria Amphitruo dum decernit⁵ cum hostibus.
Habitū Mercurius ei subservit Sosiae:
Is advenientis servom ac dominum frustra⁶ habet. 5
Turbas uxori ciet Amphitruo: atque invicem⁷
Raptant⁸ pro moechis. Blepharo, captus arbiter,
Uter sit non quit Amphitruo decernere.⁹
Omnem rem noscunt: geminos illa enititur.

¹ *In faciem vorsus*: 'having assumed the guise of.'

² *gereret*: subject is Amphitruo.

³ *usurariam*: 'on loan.'

⁴ *jurgium*: 'a row.'

⁵ *decernit*: 'is settling matters,'
'fighting it out.'

⁶ *frustra habet*: 'fools.'

⁷ *invicem*: 'each other,' *lit.* 'in turn.'

⁸ *Raptant*: 'arraign,' 'accuse';
subject is Jupiter and Amphitruo.

⁹ *decernere*: 'decide,' 'settle.'
Cf. line 3.

PROLOGUS.

MERCURIUS.

Ut¹ vos in vostris voltis mercimoniis²
Emundis vendundisque me laetum³ lucris
Adficere, atque adjuvare in rebus omnibus ;
Et, ut¹ res rationesque vostrorum⁴ omnium
Bene expedire⁵ voltis peregrique et domi, 5
Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro
Quasque incepistis res quasque inceptabitis ;
Et, uti¹ bonis vos vestrosque omnis nuntiis
Me adficere voltis, ea adferam,⁶ ea uti nuntiem
Quae maxume in rem vostram communem sient — 10
Nam vos quidem id jam scitis concessum et datum
Mi esse ab dis aliis, nuntiis praesim et lucro —
Haec ut¹ me voltis adprobare,⁷ adnitier⁸
Lucrum ut perenne vobis semper suppetat⁹ :
Ita,¹ huic facietis fabulae silentium 15
Itaque aequi¹⁰ et justi hic eritis omnes arbitri.

¹ *ut* (line 1), *ut* (line 4), *uti* (line 8), *ut* (line 13), each with Indicative, look forward to *ita* (lines 15, 16): 'as surely as . . . so you will.'

² *mercimoniis* . . . *vendundis*: 'buying and selling your wares.'

³ *laetum* . . . *adficere*: 'propitiously to bless you with gain.'

⁴ *vostrorum* = *vostrum* (Genitive Plural).

⁵ *expedire*: 'to turn out.'

⁶ *adferam, uti nuntiem*: 'me to bring,' 'to announce.' (Both depend on *voltis*.)

⁷ *adprobare*: 'vouchsafe.'

⁸ *adnitier*: 'strive.'

⁹ *suppetat*: 'be supplied.'

¹⁰ *aequi et justi arbitri*: 'impartial and fair listeners.'

Nunc quojus¹ jussu venio et quam ob rem venerim
 Dicam, simulque ipse eloquar nomen meum.
 Jovis jussu venio : nomen Mercurio est mihi.
 Pater huc me misit ad vos oratum² meus, — 20
 Tametsi pro imperio³ vobis quod dictum foret⁴
 Scibat facturos, quippe qui intellexerat
 Vereri vos se et metuere, ita ut aequom⁵ est Jovem : —
 Verum profecto hoc petere me, precario,⁶
 A vobis jussit, leniter, dictis bonis. 25
 Etenim ille, quojus huc jussu venio, Juppiter
 Non minus quam vostrum quivis formidat malum⁷ :
 Humana matre natus, humano patre,
 Mirari non est aequom sibi si praetimet.
 Atque ego quoque etiam qui Jovis sum filius, 30
 Contagione⁸ mei patris, metuo malum.
 Propterea, pace advenio et pacem ad vos fero.
 Justam rem et facilem esse oratam a vobis volo :
 Nam juste ab justis justus sum orator datus :
 Nam injusta ab justis impetrari⁹ non decet, 35
 Justa autem ab injustis petere insipientia est :
 Quippe illi iniqui jus ignorant neque tenent.¹⁰
 Nunc jam huc animum¹¹ omnes quae loquar advortite.
 Debetis velle quae velimus : meruimus¹²
 Et ego et pater de vobis et re publica. 40
 Nam quid ego memorem¹³ — ut alios in tragoediis

¹ *quojus* (= *cujus*) *jussu* : 'at whose order.'

² *oratum* : 'to make a request.'

³ *pro imperio* : 'as a command.'

⁴ *foret* = *esset*.

⁵ *aequom* : 'right.'

⁶ *precario* : 'as a request.'

⁷ *malum* : 'a beating.'

⁸ *Contagione* : 'by reason of my connection.'

⁹ *impetrari* : 'to be obtained.'

¹⁰ *tenent* : 'understand.'

¹¹ *animum advortite* : 'pay attention to.'

¹² *meruimus de* : 'have done kindness to.'

¹³ *memorem* : 'mention.'

Vidi Neptunum, Virtutem, Victoriam,
 Martem, Bellonam commemorare¹ quae bona
 Vobis fecissent, — quis benefactis meus pater,
 Deorum regnator, architectus est omnibus? 45
 Sed ille mos numquam illi fuit patri meo
 Ut exprobraret² quod bonis faceret boni:
 Gratum³ arbitratur esse id a vobis sibi,
 Meritoque vobis bona se facere quae facit.
 Nunc, quam rem oratum huc veni primum proloquar: 50
 Post, argumentum hujus eloquar tragoediae.
 Quid contraxistis frontem? Quia tragoediam
 Dixi futuram hanc? Deus sum, commutavero.
 Eandem hanc, si vultis, faciam ex tragoedia
 Comoedia ut sit, omnibus⁴ isdem vorsibus. 55
 Utrum sit an non vultis? Sed ego stultior,
 Quasi nesciam vos velle, qui divos siem:
 Teneo⁵ quid animi vestri super hac re siet.
 Faciam ut commixta sit: sit tragicomoedia⁶:
 Nam me perpetuo⁷ facere ut sit comoedia, 60
 Reges quo veniant et di, non par arbitrator.
 Quid igitur? Quoniam hic servos quoque partes habet,
 Faciam sit, proinde ut dixi, tragicomoedia.
 Nunc, hoc me orare a vobis jussit Juppiter,
 Ut conquistores⁸ singuli in subsellia⁹ 65
 Eant per totam caveam¹⁰ spectatoribus:

¹ commemorare: 'recount.'

² mos ut exprobraret: 'habit of unpleasantly calling attention to.'

³ Gratum a vobis sibi: 'received with thanks on your part to him.'

⁴ omnibus isdem vorsibus: 'without the change of a single verse.'

⁵ Teneo quid animi siet: 'I understand what your desire is.'

⁶ tragicomoedia: 'a tragicomedy.'

⁷ perpetuo: 'straight through.'

⁸ conquistores: 'detectives.'

⁹ subsellia: 'rows of seats.'

¹⁰ caveam: 'theatre.'

Siquoi favitores¹ delegatos viderint,
 Ut is in cavea pignus² capiantur togae.
 Sive qui ambissint³ palmam histrionibus
 Seu quoiquam artifice — seu per scriptas litteras 70
 Seu qui ipse ambissit seu per internuntium⁴ —,
 Sive, adeo, aediles perfidiose⁵ quoi duint,
 Sirempse⁶ legem jussit esse Juppiter,
 Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
 Virtute dixit vos victores vivere, 75
 Non ambitione neque perfidia : qui minus
 Eadem histrioni sit lex quae summo viro ?
 Virtute ambire oportet, non favitoribus.
 Sat habet favitorum semper qui recte facit,
 Si⁷ illis fides est quibus est ea res in manu. 80
 Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
 Ut conquistores fierent histrionibus :
 Qui sibi mandasset delegati ut plauderent,
 Quive alter quo placeret fecisset minus,
 Ejus ornamenta et corium⁸ uti conciderent. 85
 Mirari nolim vos quapropter Juppiter
 Nunc histriones curet ; ne miremini :
 Ipse hanc acturus est Juppiter comoediam.
 Quid admirati estis, quasi vero novom
 Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam⁹ ? 90
 Etiam histriones anno¹⁰ quom in proscaenio hic
 Jovem invocarunt, venit : auxilio is fuit.
 Praeterea certo prodit in tragoedia.

¹ *favitores delegatos* : 'claqueurs.'² *pignus capiantur* : 'be levied on' (taken as security).³ *ambissint* : 'electioneer for.'⁴ *internuntium* : 'a go-between.'⁵ *perfidiose quoi* (= *cui*) *duint* (*dent*) : 'award the prize to any one contrary to pledge.'⁶ *Sirempse* : 'self-same.'⁷ *Si illis fides est* : 'If they are honest.'⁸ *corium* : 'hide.'⁹ *facere histrioniam* : 'playing the actor.'¹⁰ *anno* : 'a year ago.'

Hanc fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse aget
Et ego una cum illo. Nunc vos animum advortite 95
Dum hujus argumentum eloquar comoediae.

Haec urbs est Thebae : in illisce habitat aedibus
Amphitruo, natus Argis, ex Argo patre,
Quicum¹ Alcumena est nupta, Electri filia.
Is nunc Amphitruo praefectus est legionibus : 100
Nam cum Telobois bellum est Thebano populo.
Is prius quam hinc abiit ipsemet in exercitum,
Gravidam² Alcumenam uxorem fecit suam.
Nam ego vos novisse credo jam ut sit meus pater,
Quam liber harum rerum multarum siet, 105
Quantusque³ amator sit quod complacitum est semel.
Is amare occepit Alcumenam, clam⁴ virum,
Usuramque⁵ ejus corporis cepit sibi,
Et gravidam fecit is eam compressu suo.
Nunc de Alcumena ut rem teneatis rectius, 110
Utrimque⁶ est gravida, et ex viro et ex summo Jove.
Et meus pater nunc intus hic cum illa cubat,
Et haec, ob eam rem, nox est facta longior
Dum cum illa quacum volt voluptatem capit.
Sed ita adsimulavit⁷ se quasi Amphitruo siet. 115
Nunc, ne hunc ornatum⁸ vos meum admiremini,
Quod ego huc processi sic cum servili schema⁹ :
Veterem atque antiquam rem novam¹⁰ ad vos proferam.

¹ *Quicum* : lit. 'with whom.'

² *Gravidam . . . suam* : 'caused his wife to be with child.'

³ *Quantusque . . . semel* : 'and how ardent a lover he is of anything that has once caught his fancy.'

⁴ *clam virum* : 'without her husband's knowledge.'

⁵ *Usuramque . . . suo* : 'and has

taken the loan of her person and made her with child by his embrace.'

⁶ *Utrimque* : 'by each one of them.'

⁷ *adsimulavit quasi siet* : 'pretended that he is.'

⁸ *ornatum* : 'costume.'

⁹ *schema* : 'garb.'

¹⁰ *novam* : predicate.

Propterea ornatus¹ in novom incessi modum :
 Nam meus pater intus nunc est eccum² Juppiter. 120
 In Amphitruonis vortit sese imaginem,
 Omnesque eum³ esse censent servi qui vident,
 Ita vorsipellem⁴ se facit quando lubet.
 Ego servi sumpsi Sosiae mihi imaginem,
 Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum, 125
 Ut praeservire amanti meo possem patri,
 Atque ut ne qui essem familiares quaererent,
 Vorsari⁵ crebro hic quom viderent me domi.
 Nunc quom esse credent servom et conservom suom,
 Haud quisquam quaeret qui siem aut quid⁶ venerim. 130
 Pater nunc intus suo⁷ animo morem gerit :
 Cubat⁸ complexus quojus cupiens maxume est.
 Quae illi⁹ ad legionem facta sunt memorat pater
 Meus Alcumenae : illa illum censet virum
 Suom esse, quae cum moecho¹⁰ est. Ibi nunc meus pater 135
 Memorat legiones hostium ut fugaverit,
 Quo pacto¹¹ sit donis donatus plurumis.
 Ea dona quae illic Amphitruoni sunt data,
 Abstulimus : facile meus pater quod volt facit.
 Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu, 140
 Et servos quojus ego hanc fero imaginem.
 Nunc internosse¹² ut nos possitis facilius,
 Ego has habebo usque in petaso¹³ pinnulas :

¹ *ornatus* : 'toggled out.'

² *eccum* : 'there he is' (pointing indoors).

³ *eum* : *i.e.* Amphitruo (*eum* predicate of *esse*).

⁴ *vorsipellem se facit* : 'assumes so many rôles.'

⁵ *Vorsari crebro* : 'frequently going hither and thither.'

⁶ *quid* : 'why,' 'for what purpose.'

⁷ *suo* . . . *gerit* : 'is obeying his heart's desire.'

⁸ *Cubat . . . est* : 'He is reclining embracing her of whom he is madly fond.' ⁹ *illi* : 'there.'

¹⁰ *moecho* : 'paramour.'

¹¹ *Quo pacto* : 'how.'

¹² *internosse* : 'distinguish.'

¹³ *in petaso pinnulas* : 'little wings on my cap.'

Tum meo patri autem torulus¹ inherit aureus
Sub petaso : id signum Amphitruoni non erit. 145
Ea signa nemo horum familiarium
Videre poterit, verum vos videbitis.

(Sosia enters, coming from the harbor to announce to Alcmena the safe arrival of Amphitruo.)

Sed Amphitruonis illic est servos Sosia :
A portu illic nunc cum lanterna advenit.
Abigam jam ego illunc advenientem ab aedibus. 150
Adeste : erit operae² pretium hic spectantibus
Jovem et Mercurium facere histrioniam.³

¹ *torulus* : 'tassel.'

² *operae pretium* : 'worth while.'

³ *facere histrioniam* : 'playing the actor.'

ACTUS I.

SOSIA, MERCURIUS.

Scene, at night. Sosia, lantern in hand, supposes that he is entirely alone. Mercury, disguised as Sosia, is, however, near, concealed by the darkness, and overhears all that the real Sosia says.

So. Qui me alter est audacior homo aut qui confidentior,
Juventutis mores qui sciam, qui hoc¹ noctis solus ambulem?
Quid faciam nunc si tresviri² me in carcerem compegerint³? 155
Inde cras quasi e⁴ promptaria cella depromar ad flagrum,
Nec causam⁵ liceat dicere mi neque in ero sit quicquam auxili.
Nec quisquam sit quin me malo⁶ omnes esse dignum deputent.

Ita quasi incudem⁷ me miserum homines octo validi caedant : 159

Ita⁸ peregre adveniens hospitio puplicitus accipiar.

Haec eri inmodestia⁹ coegit me, qui hoc noctis a portu ingratiis¹⁰
excitavit : 163. 164

Nonne idem hoc¹¹ luci me mittere potuit? 165

Opulento homini hoc¹² servitus dura est,

Hoc magis miser est divitis servos :

Noctesque diesque, assiduo,¹³ satis superque est,

¹ *hoc noctis* : 'this time of night.'

² *tresviri* : 'the police.'

³ *compegerint* : 'lock me up.'

⁴ *e promptaria . . . ad flagrum* :
'be brought out of the cooler to
get a warming up.'

⁵ *causam dicere* : 'to plead my
case.'

⁶ *malo* : 'a flogging.'

⁷ *incudem* : 'a chopping-block,'
'punching-bag' (*lit.* 'anvil').

⁸ *Ita . . . accipiar* : 'This is the
kind of public reception I'll have
on my return from abroad.'

⁹ *inmodestia* : 'impatience,' 'un-
reasonableness.'

¹⁰ *ingratiis* : 'whether I wanted
to or not.'

¹¹ *hoc luci mittere* : 'send on this
errand by daylight.'

¹² *hoc* : 'for this reason.'

¹³ *assiduo* : 'unceasingly.'

- Quo¹ facto aut dicto adeo est opus, quietus ne sis.
 Ipse dominus dives, operis et laboris expers,² 170
 Quodquomque³ homini accidit lubere, posse retur :
 Aequom⁴ esse putat, non reputat⁵ laboris quid sit :
 Nec aequom anne iniquom imperet, cogitabit.⁶
 Ergo in servitute expetunt⁷ multa iniqua :
 Habendum et ferundum hoc onus est cum labore. 175
Me. (to himself). Satius⁸ est me queri illo modo servitutem :
 Hodie qui fuerim liber,
 Eum nunc potivit⁹ pater servitutis :
 Hic qui verna¹⁰ natus est queritur.
So. Sum vero vere verbero¹¹ : numero¹² mihi in mentem fuit 180
 Dis advenientem gratias pro meritis¹³ agere atque alloqui.
 Ne¹⁴ illi edepol, si merito¹⁵ meo referre studeant gratiam,
 Aliquem hominem allegent¹⁶ qui mihi advenienti os occillet probe,
 Quoniam bene quae in me fecerunt, ingrata¹⁷ ea habui atque inrita.
Me. (to the audience). Facit ille quod volgo haud solent, ut quid¹⁸ se
 sit dignum sciat. 185

¹ *Quo . . . sis* : 'Which is absolutely necessary to be said or done without your getting a moment's rest.'

² *expers* : 'who knows nothing of.'

³ *Quodquomque . . . retur* : 'Whatever a man happens to desire he considers within the range of possibility.'

⁴ *Aequom esse putat* : 'He assumes, supposes it is fair.'

⁵ *reputat . . . sit* : 'stop to think how much labor it involves.'

⁶ *cogitabit* : 'seriously consider.'

⁷ *expetunt* : 'occur.'

⁸ *Satius est* : 'It would be much more to the point.'

⁹ *potivit* : 'put into possession of.' *Eum* = me.

¹⁰ *verna* : 'a house-slave.'

¹¹ *verbero* : 'a wretch.'

¹² *numero* : 'too hastily.'

¹³ *meritis* : i.e. blessings of safe home-coming.

¹⁴ *Ne illi edepol* : 'I tell you, by George, they.'

¹⁵ *merito meo referre gratiam* : 'reward me in accordance with my deserts.'

¹⁶ *allegent . . . probe* : 'send some fellow to thoroughly smash.'

¹⁷ *ingrata, inrita* : 'unwelcome, worthless.'

¹⁸ *quid . . . dignum* : 'what he deserves.'

So. Quod numquam opinatus¹ fui neque alius quisquam civium
 Sibi eventurum, id contigit, ut salvi poteremur domi :
 Victores, victis hostibus, legiones reveniunt domum,
 Duello² exstincto maxumo atque internecatis hostibus.
 Quod³ multa Thebano poplo acerba objecit funera, 190
 Id, vi et virtute militum, victum atque expugnatum oppidum est
 Imperio atque auspicio eri mei Amphitruonis maxume :
 Praeda atque agro adoriaque⁴ adfecit populares suos,
 Regique Thebano Creoni regnum stabilivit suum.
 Me a portu praemisit domum ut haec nuntiem uxori suae : 195
 Ut⁵ gesserit rem publicam, ductu, imperio, auspicio suo.
 Ea nunc meditabor quo modo illi dicam quom⁶ illo advenero.
 Si dixero mendacium, solens meo more fecero :
 Nam quom pugnabant maxume, ego tum fugiebam maxume.
 Verum quasi⁷ adfuerim tamen simulabo, atque audita eloquar. 200
 Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier,⁸
 Prius ipse mecum etiam volo hic meditari. Sic hoc proloquar :
 " Principio⁹ ut illo advenimus, ubi primum terram tetigimus,
 Continuo¹⁰ Amphitruo delegit¹¹ viros primorum principes.
 Eos legat : Telobois jubet sententiam ut dicant suam : 205
 ' Si sine vi et sine bello velint rapta et raptores tradere,
 Si quae asportassent redderent, se exercitum, extemplo,¹² domum
 Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque otium
 Dare illis : sin aliter sient animati neque dent quae petat,
 Sese, igitur, summa vi virisque, eorum oppidum oppugnassere.' 210

¹ *opinatus fui* : 'expected.'

² *Duello* = bello.

³ *Quod* refers to *oppidum* in next line.

⁴ *adoria . . . suos* : 'with fame has blessed his fellow-townsmen.'

⁵ *Ut gesserit* : 'how he served.'

⁶ *quom illo advenero* : 'when I get there.'

⁷ *quasi adfuerim simulabo* : 'pretend that I was there.'

⁸ *fabularier* : 'to speak.'

⁹ *Principio . . . advenimus* : 'When we first got there.'

¹⁰ *Continuo* : 'straightway.'

¹¹ *delegit, legat* : 'chose, commissions.'

¹² *extemplo* : 'at once.'

Haec ubi Telobois ordine iterarunt quos praefecerat
 Amphitruo, magnanimi viri, freti virtute et viribus,
 Superbi, nimis ferociter legatos nostros increpant.
 Respondent 'bello se et suos tutari posse; proinde,¹ uti
 Properiter² de suis finibus exercitus deducerent.' 215
 Haec³ ubi legati pertulere, Amphitruo castris ilico⁴
 Producit omnem exercitum: contra, Teloboeae ex oppido
 Legiones educunt suas, nimis pulcris armis praeditas.
 Postquam utrimque exitum est maxuma copia,
 Dispertiti⁵ viri, dispertiti ordines: 220
 Nos nostras, more nostro et modo, instruximus
 Legiones: item hostes, contra, legiones suas instruont.
 Deinde utrique imperatores in medium exeunt,
 Extra turbam ordinaum colloquuntur simul.
 Convenit,⁶ 'victi utri sint eo proelio, 225
 Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.'
 Postquam id actum est, tubae contra utrimque occanunt:
 Consonat terra: clamorem⁷ utrimque efferunt.
 Imperator utrimque hinc et illinc Jovi
 Vota suscipere, utrimque hortari exercitum. 230
 Pro se quisque id quod⁸ quisque et potest et valet
 Edit, ferro ferit: tela frangunt: boat⁹
 Caelum fremitu virum: ex spiritu atque anhelitu¹⁰
 Nebula constat: cadunt volnerum vi viri.
 Denique ut voluimus, nostra superat manus: 235
 Hostes crebri¹¹ cadunt: nostri contra ingruont.¹²

¹ *proinde*: 'wherefore.'

² *Properiter*: 'with all haste.'

³ *Haec pertulere*: 'brought back
 this answer.'

⁴ *ilico*: 'immediately.'

⁵ *Dispertiti*: 'were arranged.'

⁶ *Convenit*: 'It was agreed.'

⁷ *clamorem*: 'the battle cry.'

⁸ *quod quisque . . . edit*: 'per-
 forms every feat within his strength
 and power.'

⁹ *boat caelum*: 'the welkin rings.'

¹⁰ *anhelitu*: 'panting.'

¹¹ *crebri*: 'in great numbers.'

¹² *ingruont* = make a violent as-
 sault.

Vicinus vi feroces.

Sed fugam in se tamen nemo convertitur

Nec recedit loco quin¹ statim rem gerat :

Animam omittunt prius quam loco demigrent :

240

Quisque ut steterat, jacet optinetque ordinem.

Hoc ubi Amphitruo erus conspicatus est,

Ilico,² equites jubet dextera inducere.

Equites parent citi : ab dextera maxumo

Cum clamore involant, impetu alacri :

245

Foedant et proterunt³ hostium copias

Jure injustas."

Me. Numquam etiam quicquam adhuc verborum est prolocutus
perperam.⁴

Namque ego fui illi in re praesenti et meus, quom pugnatum est, pater.

So. "Perduelles⁵ penetrant se in fugam : ibi nostris animus additus est.

Vortentibus Telobois, telis complebantur corpora,

251

Ipsusque Amphitruo regem Pterelam sua obtruncavit manu.

Haec illic est pugnata pugna usque a mani⁶ ad vesperum :

Hoc adeo hoc commemini magis quia illo die inpransus⁷ fui.

Sed proelium id tandem diremit nox interventu suo.

255

Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes,

Velatis⁸ manibus orant ignoscamus peccatum suum :

Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem et liberos,

In dicionem⁹ atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.

Post, ob virtutem,¹⁰ ero Amphitruoni patera¹¹ donata aurea est,

260

¹ *quin . . . gerat* : 'rather than stand and do his duty.'

² *Ilico* : 'instantly.'

³ *Foedant et proterunt* : 'be-grime with the dust of defeat and mow down.'

⁴ *perperam* : 'falsely.'

⁵ *Perduelles . . . fugam* : 'The foe took to flight.'

⁶ *mani* : 'early dawn.'

⁷ *inpransus fui* : 'went without my dinner.'

⁸ *Velatis* : 'covered' (as suppliants).

⁹ *dicionem, arbitratum* : 'power, control.'

¹⁰ *ob virtutem* : 'in recognition of his bravery.'

¹¹ *patera* : 'cup.'

Qui¹ Pterela potitare rex est solitus." Haec sic dicam erae.
 Nunc pergam eri imperium exsequi² et me domum capessere.
Me. Attat!³ Illic⁴ huc iturus est: ibo ego illic⁵ obviam:
 Neque ego hunc hominem hodie ad aedis has sinam umquam accedere.
 Quando imago est hujus in me, certum⁶ est hominem eludere. 265
 Et enim vero quoniam formam cepi hujus in me et statum,
 Decet et facta moresque hujus habere me similes item.
 Itaque me malum esse oportet, callidum,⁷ astutum admodum,
 Atque hunc, telo suo⁸ sibi, malitia, a foribus pellere.
 Sed quid illuc est? Caelum aspectat. Observabo quam rem agat.
So. Certe edepol, si quicquam est aliud quod credam aut certo sciam,
 Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium. 272
 Nam neque se Septentriones⁹ quoquam in caelo commovent,
 Neque se luna quoquam mutat atque¹⁰ uti exorta est semel,
 Nec Jugulae¹¹ neque Vesperugo neque Vergiliae occidunt. 275
 Ita statim¹² stant signa neque nox quoquam concedit die.
Me. Perge, Nox, ut occepisti: gere patri morem meo:
 Optumo optume optumam operam das, datam pulcre locas.¹³
So. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo,
 Nisi item unam, verberatus¹⁴ quam pependi perpetem: 280
 Eam quoque edepol etiam multo haec vicit longitudine.
 Credo edepol equidem dormire Solem, atque adpotum probe¹⁵:
 Mira¹⁶ sunt nisi invitavit sese in cena plusculum.

¹ *Qui*: 'from which.'
² *exsequi*: 'perform.'
³ *Attat*: 'Hark!'
⁴ *Illic*: nominative.
⁵ *illic* (Dative) *obviam*: 'to meet him.'
⁶ *certum est*: 'I'm determined to.'
⁷ *callidum*: 'crafty.'
⁸ *suo sibi*: 'his very own.'
⁹ *Septentriones*: 'the Bears.'
¹⁰ *atque uti*: 'from where she was when.'
¹¹ *Jugulae, Vesperugo, Vergiliae*:

'Orion, the evening star, the Pleiades.'
¹² *statim*: 'still.'
¹³ *pulcre locas*: 'make a good investment.'
¹⁴ *verberatus*: 'after I had been flogged.'
¹⁵ *adpotum probe*: 'pretty well soaked.'
¹⁶ *Mira ... plusculum*: 'I shouldn't be surprised if he's indulged himself a bit too much at dinner.'

Me. Ain¹ vero, verbero? Deos esse tui similis putas?

Ego pol te, istis tuis pro dictis et malefactis, furcifer,²

285

Accipiam: modo,³ sis, veni huc, invenies infortunium.

So. Ubi⁴ sunt isti scortatores qui soli inviti cubant?

Haec⁵ nox scita est exercendo scorto conducto male.

Me. Meus pater nunc, pro⁶ hujus verbis, recte et sapienter facit

Qui⁷ complexus cum Alcumena cubat amans, animo opsequens. 290

So. Ibo ut erus quod imperavit Alcumenae nuntiem.

[*Sosia suddenly sees Mercury.*

Sed quis hic est homo quem ante aedis video hoc⁸ noctis? Non placet.

Me. Nullus est hoc metuculosus⁹ aequae.

So.

Mi in mentem venit:

Illic homo hoc denuo¹⁰ volt pallium detexere.

Me. Timet homo: deludam ego illum.

[*Mercury performs various actions indicative of great strength and ferocity.*

So.

Perii, dentes pruriunt¹¹! 295

Certe advenientem hic me hospitio¹² pugneo accepturus est.

Credo misericors est: nunc propterea quod me meus erus

Fecit ut vigilarem,¹³ hic pugnus faciet hodie ut dormiam.

Oppido¹⁴ interii! Obsecro hercle, quantus et quam validus est!

¹ *Ain vero, verbero*: 'You say he has, you wretch?'

² *furcifer*: 'jail-bird.'

³ *modo sis (= si vis)*: 'just, if you please.'

⁴ *Ubi... cubant?* 'Where are all those rakes that are unwillingly sleeping alone?'

⁵ *Haec... male*: 'this is a fine night for enjoying a high-priced mistress.'

⁶ *pro hujus verbis*: 'according to what this fellow says.'

⁷ *Qui... opsequens*: 'in lovingly reclining in the embrace of Alc-

mena, obeying the dictates of his heart.'

⁸ *hoc noctis*: 'at this time of night.'

⁹ *metuculosus*: 'chicken-hearted.'

¹⁰ *denuo pallium detexere*: 'pummel,' *lit.* 'weave my cloak over.'

¹¹ *pruriunt*: *i.e.* 'show that I'm eager for a beating.'

¹² *hospitio pugneo*: 'a bang-up welcome.'

¹³ *vigilarem*: 'keep awake.'

¹⁴ *Oppido*: 'absolutely.'

Me. Clare advorsum fabulabor ; haec auscultet ¹ quae loquar : 300
Igitur magis modum in majorem in sese concipiet metum.

[*In loud voice, pretending that he has not seen Sosia.*

Agite pugni : jam diu est quom ventri victum ² non datis.

Jam pridem videtur factum, heri quod homines quattuor

In soporem collocastis nudos.

So. Formido male

Ne ego hic nomen meum commutem et 'Quintus' fiam e Sosia. 305

Quattuor viros sopori se dedisse hic autumat :

Metuo ne numerum augeam illum.

Me. Em, nunciam ergo, ³ sic volo !

So. Cingitur : ⁴ certe expedit se.

Me. Non ⁵ feret quin vapulet.

So. Quis homo ?

Me. Quisquis homo huc profecto venerit, pugnos edet. ⁶

So. Apage, ⁷ non placet me hoc noctis esse ⁶ : cenavi modo : 310

Proin, ⁸ tu istam cenam largire, si sapis, esurientibus.

Me. Haud malum huic est pondus pugno.

So. Perii, pugnos ponderat.

Me. Quid, si ego illum tractim ⁹ tangam, ut dormiat ?

So. Servaveris :

Nam continuas has tris noctes pervigilavi.

Me. Pessimum est

Facinus nequiter ¹⁰ ferire malam ; male discit manus. 315

Alia forma esse oportet quem tu pugno legeris. ¹¹

¹ *auscultet* : 'let him hear.'

² *victum* : 'something to eat.'

³ *nunciam ergo* : 'now then.'

⁴ *Cingitur, expedit se* : 'he's tightening his belt,' 'clearing for action.'

⁵ *Non feret quin vapulet* : 'he'll not get off without a beating.'

⁶ *edet, esse* : 'eat.'

⁷ *Apage* : 'Begone !'

⁸ *Proin, largire, esurientibus* : 'and so,' 'lavish,' 'those that are hungry.'

⁹ *tractim* : 'just gently.'

¹⁰ *nequiter* : 'feebly.'

¹¹ *legeris* : 'graze.'

So. Illic homo me interpolabit¹ meumque os finget denuo.

Me. Exossatum os esse oportet quem probe² percusseris.

So. Mirum ni hic me quasi murenam³ exossare cogitat.

Ultro istunc qui exossat homines! Perii si me aspexerit.

320

Me. Olet⁴ homo quidam, malo suo.

So. Ei, numnam ego obolui?

Me. Atque haud longe abesse oportet, verum longe hinc afuit.

So. Illic homo superstitiosus⁵ est.

Me. Gestiunt⁶ pugni mihi.

So. Si in me exerciturus es, quaeso in parietem ut primum domes.⁷

Me. Vox mi ad aures advolavit.

So. Ne⁸ ego homo infelix fui

325

Qui⁹ non alas intervelli: volucrem vocem gestito.

Me. Illic homo a me sibi malam rem arcessit¹⁰ jumento suo.

So. Non equidem ullum habeo jumentum.

Me. Onerandus est pugnis probe.

So. Lassus sum hercle e navi,¹¹ ut¹² vectus huc sum: etiam nunc nauseo.

Vix incedo inanis,¹³ ne ire posse cum onere existumes.

330

Me. Certe enim hic nescioquis¹⁴ loquitur.

So. Salvos sum, non me videt:

'Nescioquem' loqui autumat¹⁵: mihi certo nomen Sosiae est.

Me. Hinc enim mihi dextra vox auris, ut videtur, verberat.

So. Metuo vocis ne vicem¹⁶ hodie hic vapulem,¹⁷ quae hunc verberat.

¹ *interpolabit*: 'going to knead me over.'

² *probe*: 'with all your might.'

³ *murenam*: 'an eel.'

⁴ *Olet*: 'smells.'

⁵ *superstitiosus*: 'a regular wizard.'

⁶ *Gestiunt*: 'are eager for the fray.'

⁷ *domes*: 'soften 'em up.'

⁸ *Ne*: 'I tell you.'

⁹ *Qui . . . intervelli*: 'for not

clipping its wings, for I've a voice that flies.'

¹⁰ *malam rem arcessit*: 'is looking for trouble.'

¹¹ *e navi*: 'from my voyage.'

¹² *ut . . . sum*: 'after sailing here.'

¹³ *inanis*: 'empty-handed.'

¹⁴ *nescioquis*: 'somebody or other.'

¹⁵ *autumat*: 'says.'

¹⁶ *vicem*: 'instead of.'

¹⁷ *vapulem*: 'get a beating.'

Me. Optume eccum incedit ad me !

So. Timeo, totus torpeo. 335

Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, siquis roget,

Neque miser me commovere possum prae formidine.

Ilicet¹: mandata eri perierunt una et Sosia.

Verum certum² est confidenter hominem contra conloqui,

Qui³ possim videri huic fortis, a me ut abstineat manum. 340

Me. (*in loud voice to Sosia*). Quo ambulas tu qui Vulcanum in
cornu conclusum geris?

So. Quid id exquiris tu qui pugnis os exossas hominibus?

Me. Servosne es an liber?

So. Utquomque animo conlubitum est meo.

Me. Ain vero?⁴

So. Ajo enim vero.

Me. Verbero!⁵

So. Mentiris nunc.

Me. At jam faciam ut verum dicas dicere.

So. Quid eo est opus? 345

Me. Possum scire quo profectus, quojus⁶ sis, aut quid veneris?

So. Huc eo, eri sum servos. Numquid⁷ nunc es certior?

Me. Ego tibi istam hodie, sceleste, comprimam⁸ linguam.

So. Haud potes :

Bene pudiceque adservatur.

Me. Pergin⁹ argutarier?

Quid¹⁰ apud hasce aedis negoti est tibi?

So. Immo quid tibi est? 350

Me. Rex Creo vigiles nocturnos singulos semper locat.

¹ *Ilicet*: 'It's all up.'

² *certum est*: 'I'm determined.'

³ *Qui*: 'so that.'

⁴ *Ain vero?* 'You say so, do you?'

⁵ *Verbero!* 'You scoundrel!'

⁶ *quojus*: 'whose man.'

⁷ *Numquid . . . certior*: 'Now,

do you know any more than you did?'

⁸ *comprimam*: 'give a squeeze to.'

⁹ *Pergin argutarier?* 'Are you going to keep on prattling?'

¹⁰ *Quid negoti est tibi?* 'What business have you?'

So. Bene facit: quia nos eramus pereгри,¹ tutatus est domi.

At nunc abi sane, advenisse familiares dicito.

Me. Nescio quam tu familiaris sis: nisi actutum hinc abis,
Familiaris, accipiere faxo haud familiariter.

355

So. Hic inquam habito ego atque horunc servos sum.

Me. At scin quo modo?

Faciam ego hodie te superbum nisi hinc abis.

So. Quonam modo?

Me. Auferere, non abibis, si ego fustem² sumpsero.

So. Quin me esse hujus familiai familiarem praedico.

Me. Vide sis quam mox vapulare vis, nisi actutum³ hinc abis.

360

So. Tun domo prohibere peregre me advenientem postulas?

Me. Haecine tua domus est?

So. Ita inquam.

Me. Quis erus est igitur tibi?

So. Amphitruo, qui nunc praefectus⁴ est Thebanis legionibus,
Quicum nupta est Alcumena.

Me. Quid ais? Quid nomen tibi est?

So. Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.

365

Me. Ne⁵ tu istic hodie, malo tuo, compositis mendaciis⁶

Advenisti, audaciai columnen,⁷ consutis dolis.

So. Immo equidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.

Me. At mentiris etiam⁸: certo pedibus, non tunicis venis.

So. Ita profecto.⁹

Me. Nunc 'profecto' vapula¹⁰ ob mendacium!

370

So. Non edepol volo 'profecto.'

¹ *pereгри*: 'away from home,'
'abroad.' *peregre* (line 361) is
'from abroad.'

² *fustem*: 'cudgel.'

³ *actutum*: 'instantly.'

⁴ *praefectus est*: 'is general in
command of.'

⁵ *Ne*: 'I tell you.'

⁶ *compositis mendaciis advenisti*:
'came with trumped-up lies.'

⁷ *audaciai . . . dolis*: 'you
brazen monument, with your
patched-up tricks.'

⁸ *etiam*: 'again.' [fact.]

⁹ *Ita profecto*: 'That's so for a

¹⁰ *vapula*: 'take that!'

- Me.* (*striking him*) At pol 'profecto' ingratiis¹:
Hoc quidem 'profecto' certum est, non est arbitrarium.²
- So.* Tuam fidem obsecro.
- Me.* Tun te audes Sosiam esse dicere,
Qui ego sum? (*strikes him again*).
- So.* Perii!
- Me.* Parum etiam, praeut³ futurum est, praedicas.
Quojus nunc es?
- So.* Tuos: nam pugnīs usu⁴ fecisti tuom. 375
Pro fidem, Thebani cives!
- Me.* Etiam clamas, carnufex⁵?
Loquere quid venisti?
- So.* Ut esset quem tu pugnīs caederes.
- Me.* Quojus es?
- So.* Amphitruonis, inquam, Sosia.
- Me.* Ergo istoc magis,
Quia vaniloquos⁶ es, vapulabis: ego sum, non tu, Sosia.
- So.* Ita di faciant ut tu potius sis, atque ego te ut verberem! 380
- Me.* Etiam muttis?
- So.* Jam tacebo.
- Me.* Quis tibi erus est?
- So.* Quem tu voles.
- Me.* Quid igitur? Qui⁷ nunc vocare?
- So.* Nemo nisi quem jusseris.
- Me.* Amphitruonis te esse ajebas Sosiam.
- So.* Peccaveram:
Nam Amphitruonis Sosiam non me esse volui dicere.

¹ *ingratiis*: 'whether you want to or not.'

² *arbitrarium*: 'a matter of opinion.'

³ *praeut futurum est*: 'in comparison with what's going to happen.'

⁴ *usu*: 'by long occupation.'

⁵ *carnufex*: 'scoundrel.'

⁶ *vaniloquos*: 'wind-bag.'

⁷ *qui*: 'by what name' (*lit.* 'how').

Me. Scibam equidem nullum esse nobis nisi me servom Sosiam. 385
Fugit¹ te ratio.

So. Utinam istuc pugni fecissent tui!

Me. Ego sum Sosia ille quem tu dudum esse ajebas mihi.

So. Obsecro ut per pacem² liceat te alloqui ut ne vapulem.

Me. Immo indutiae³ parumper⁴ fiant, siquid vis loqui.

So. Non loquar nisi pace facta, quando pugnis plus vales. 390

Me. Dic siquid vis : non nocebo.

So. Tuae fidei credo?

Me. Meae.⁵

So. Quid si falles?

Me. Tum Mercurius Sosiae iratus siet!

So. Animum advorte : nunc licet mihi libere quidvis loqui.

Amphitruonis ego sum servos Sosia.

Me. Etiam denuo?

So. Pacem feci, foedus feci, vera dico.

Me. Vapula!⁶ 395

So. Ut lubet, quid tibi lubet fac, quoniam pugnis plus vales.
Verum utut es factururus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.

Me. Tu me vivos hodie numquam facies⁷ quin sim Sosia.

So. Certe edepol tu me alienabis⁸ numquam quin noster siem :
Nec nobis praeter med alius quisquam est servos Sosia, 400
Qui cum Amphitruone nostro hinc una ierat in exercitum.

Me. Hic homo sanus non est.

So. Quod mihi praedicas vitium id tibi est.

Quid, malum,⁹ non sum ego servos Amphitruonis Sosia?

¹ *Fugit te ratio* : 'The count escaped you.'

² *per pacem, ut ne vapulem* : 'peacefully, without getting thumped.'

³ *indutiae* : 'cessation of hostilities.'

⁴ *parumper* : 'for a little while.'

⁵ *Meae* : 'Yes.'

⁶ *Vapula!* 'Take that!' (Mercury strikes him.)

⁷ *facies quin sim* : 'make out that I'm not.'

⁸ *alienabis quin siem?* 'change me from being.'

⁹ *malum* : 'wretch.'

Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico
 Venit quae me advexit? Nonne me huc erus misit meus? 405
 Nonne ego nunc sto ante aedes nostras? Non mi est lanterna in manu?
 Non loquor? Non vigilo?¹ Nonne hic homo modo me pugnīs contudit?
 Fecit hercle: nam etiam misero nunc mihi malae dolent.
 Quid igitur ego dubito, aut cur non intro eo in nostram domum?
Me. Quid, domum vostram?
So. Ita² enim vero.
Me. Quin quae dixisti modo, 410
 Omnia ementitus³ es: equidem Sosia Amphitruonis sum.
 Nam noctu hac soluta est navis nostra e portu Persico,
 Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnāvimus,
 Et legiones Teloboarum vi pugnando cepimus,
 Et ipse Amphitruo optruncavit regem Pterelam in proelio. 415
So. Egomet mihi non credo quom illaec autumare⁴ illum audio:
 Hicquidem certe quae illic sunt res gestae memorat memoriter.⁵
 Sed quid ais? Quid Amphitruoni doni a Teloboīs datum est?
Me. Pterela rex qui potitare solitus est patera⁶ aurea.
So. Elocutus est.⁷ Ubi patera nunc est?
Me. Est in cistula, 420
 Amphitruonis obsignata signo est.
So. Signi⁸ dic quid est?
Me. Cum quadrigis⁹ Sol exoriens. Quid¹⁰ me captas, carnufex?
So. Argumentis¹¹ vicit: aliud nomen quaerundum est mihi.
 Nescio unde¹² haec hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:

¹ *Non vigilo?* 'Am I not awake?'

² *Ita enim vero:* 'Why, yes indeed!'

³ *ementitus es:* 'you've lied about.'

⁴ *autumare:* 'recount.'

⁵ *memoriter:* 'accurately.'

⁶ *patera:* 'cup.'

⁷ *Elocutus est:* 'He's hit the nail on the head.'

⁸ *quid signi:* 'What kind of a seal.'

⁹ *quadrigis:* 'four-horse chariot.'

¹⁰ *Quid . . . carnufex:* 'What are you trying to catch me for, you scoundrel?'

¹¹ *Argumentis vicit:* 'has convinced with proofs.'

¹² *Nescio unde:* 'From some place or other.'

- Nam quod egomet solus feci nec quisquam alius affuit 425
 In tabernaclo, id quidem hodie numquam poterit dicere.
 Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume,
 Quid in tabernaclo fecisti? Victus sum si dixeris.
Me. Cadus¹ erat vini : inde implevi hirneam.¹
So. Ingressus est viam.²
Me. Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.³ 430
So. Factum⁴ est illud ut ego illic vini hirneam ebiberim meri.
 Mira sunt nisi latuit intus illic in illac hirnea.
Me. Quid nunc? Vincon argumentis te non esse Sosiam?
So. Tu negas med esse?
Me. Quid ego ni negem, qui egomet siem?
So. Per Jovem juro med esse neque me falsum dicere. 435
Me. At ego per Mercurium juro tibi Jovem non credere :
 Nam injurato⁵ scio plus credet mihi quam jurato tibi.
So. Quis ego sum saltem⁶ si non sum Sosia? Te interrogo.
Me. Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia :
 Nunc quando ego sum, vapulabis⁷ ni hinc abis, ignobilis. 440
So. Certe edepol, quom illum contemplo et formam cognosco meam,
 Quem⁸ ad modum ego sum — saepe in speculum⁹ inspexi — : nimis
 similis est mei.
 Itidem habet petasum¹⁰ ac vestitum : tam consimilis est atque ego.
 Sura,¹¹ pes, statura, tonsus,¹² oculi, nasum, vel labra,
 Malae,¹³ mentum, barba, collus : totus. Quid verbis opus est? 445

¹ *Cadus, hirneam* : 'jar, jug.'

² *Ingressus est viam* : 'He's started out on the right track.'

³ *vini . . . meri* : 'drained it of wine as pure.'

⁴ *Factum . . . ut* : 'It is true that.'

⁵ *injurato* : 'without being on oath.'

⁶ *saltem* : 'for goodness' sake.'

⁷ *vapulabis ignobilis* : 'you'll catch it, you nobody.'

⁸ *Quem . . . sum* : 'how I am built.'

⁹ *speculum* : 'looking-glass.'

¹⁰ *petasum* : 'hat.'

¹¹ *Sura* : 'legs.'

¹² *tonsus* : 'cut of his hair.'

¹³ *Malae, mentum, barba* : 'cheeks, chin, beard.'

Si tergum cicatricosum,¹ nil hoc simili est similius.²

Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.

Novi erum, novi aedis nostras : sane sapio et sentio.

Non ego illi optempero³ quod loquitur : pultabo⁴ foris.

Me. Quo agis te?

So. Domum.

Me. Quadrigas⁵ si nunc inscendas Jovis 450

Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.

So. Nonne erae meae nuntiare quod erus meus jussit licet?

Me. Tuae siquid vis nuntiare : hanc nostram adire non sinam.

Nam si me inritassis, hodie lumbifragium⁶ hinc auferes.

So. Abeo potius. Di immortales, obsecro vostram fidem. 455

Ubi ego perii? Ubi inmutatus sum? Ubi ego formam perdidi?

An⁷ egomet me illic reliqui, si forte oblitus fui?

Nam hicquidem omnem imaginem meam, quae antehac fuerat, possidet.

Vivo fit quod numquam quisquam mortuo faciet mihi.

Ibo ad portum atque haec uti sunt facta, ero⁸ dicam meo : 460

Nisi etiam is quoque me ignorabit,⁹ — quod¹⁰ ille faxit Juppiter,

Ut ego hodie, raso capite, calvos, capiam pilleum.¹¹

[*Sosia goes back to the harbor to tell his master the marvellous tale of the pommelling he has received from his double.*]

¹ *cicatricosum* : 'all scarred up.'

² *nil similius* : *i.e.* 'we are as like as two peas.'

³ *optempero* : 'obey.'

⁴ *pultabo* : 'knock at.'

⁵ *Quadrigas* : 'four-horse chariot.'

⁶ *lumbifragium* : 'a broken-backed wreck.'

⁷ *An* : 'Perhaps.'

⁸ *ero* : 'master.'

⁹ *ignorabit* : 'fail to recognize.'

¹⁰ *quod . . . Juppiter* : 'and may great Jupiter grant that he will!'

¹¹ *pilleum* : 'skull-cap.'

MERCURIUS.

Bene prospere hoc¹ hodie operis processit mihi :
 Amovi a foribus maxumam molestiam,
 Patri ut liceret tuto illam amplexarier. 465
 Jam ille² illuc ad erum quom Amphitruonem advenerit,
 Narrabit servom hinc sese a foribus Sosiam³
 Amovisse : ille⁴ adeo illum mentiri sibi
 Credet neque credet huc profectum, ut jusserat.
 Erroris ambo ego illos et dementiae 470
 Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam,
 Adeo usque satietatem dum capiet pater
 Illius quam amat : igitur demum omnes scient
 Quae facta. Denique Alcumenam Juppiter
 Rēdiget antiquam conjugi in concordiam. 475
 Nam Amphitruo actutum⁵ uxori turbas conciet,
 Atque insimulabit⁶ eam probri : tum meus pater
 Eam seditionem illi in tranquillum conferet.
 Nunc de Alcumena dudum quod dixi minus,
 Hodie illa pariet filios geminos duos : 480
 Alter decumo post mense nascetur puer
 Quam seminatus⁷ est, alter mense septumo.
 Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
 Verum minori puero major est pater,
 Minor majori. Jamne hoc scitis quid siet ? 485
 Sed Alcumenae hujus honoris gratia

¹ *hoc operis* : 'this job.'

² *ille* : i.e. 'the real Sosia,' to whom *sese* in the next line and *illum* in the next also refer.

³ *Sosiam* : in apposition with *servom*.

⁴ *ille* : i.e. 'the real Amphitruo.'

⁵ *actutum turbas conciet* : 'will straightway raise a row.'

⁶ *insimulabit* : 'charge.'

⁷ *seminatus* : 'begotten.'

Pater curavit¹ uno ut fetu fieret
 Uno ut labore absolvat aerumnas duas,
 Ut ne in suspicione ponatur stupri,
 Et clandestina ut celetur consuetio. 490
 Quamquam, ut jam dudum dixi, resciscet² tamen
 Amphitruo rem omnem. Quid igitur? Nemo³ id probro
 Profecto ducet Alcumenae: nam⁴ deum
 Non par videtur facere delictum suom
 Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat. 495
 Orationem comprimam: crepuit⁵ foris.
 Amphitruo subditivos eccum exit foras
 Cum Alcumena uxore usuraria.⁶

JUPPITER, ALCUMENA, MERCURIUS.

Jupiter, in the guise of Amphitruo, has come back during the night to Alcmena, pretending that he has slipped away from the army to be the first one to bring her the tidings of the Theban victory. Dawn is approaching, and he is bidding her farewell.

Ju. Bene vale,⁷ Alcumena, cura rem communem, quod facis,
 Atque inperce,⁸ quāeso: menses jam tibi esse actos vides. 500
 Mihi necesse est ire hinc: verum quod erit natum tollito.⁹

¹ *curavit* . . . *consuetio*: 'has arranged that it should be at a single birth that she, with only one labor, should suffer the double pains, so that she shall not be placed in suspicion of unchastity, and further that his own secret intimacy with her shall be concealed.'

² *resciscet*: 'will find out about.'

³ *Nemo* . . . : *i.e.* 'no one will think that Alcmena is unchaste.'

Mercury apparently is reassuring the audience.

⁴ *nam* . . . *sinat*: 'it doesn't seem right for a god to let the penalty for his own wrong-doing fall on a mortal's head.'

⁵ *crepuit*: 'creaks.'

⁶ *usuraria*: 'borrowed.'

⁷ *Bene vale*: 'Farewell.'

⁸ *inperce*: 'take care of yourself.'

⁹ *tollito*: *lit.* 'lift up.'

Al. Quid¹ istuc est, mi vir, negoti quod tu tam subito domo Abeas?

Ju. Edepol haud quod tui me neque domi distaedeat :
Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum,
Citius quod non facto est usus² fit quam quod facto est opus. 505

Me. Nimis³ hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.
Observatote eum, quam blande mulieri palpabitur.⁴

Al. Ecaster te experior quanti facias uxorem tuam.

Ju. Satin habes⁵ si feminarum nulla est quam aequae diligam?

Me. Edepol ne illa⁶ si istis rebus te sciat operam dare, 510
Ego faxim,⁷ ted Amphitruonem esse malis quam Jovem.

Al. Experiri istuc mavellem me quam mi memorarier.

Prius⁸ abis quam lectus ubi cubuisti concaluit locus.

Heri venisti media nocte, nunc abis. Hocine placet?⁹

Me. Accedam atque hanc appellabo et subparasitabor¹⁰ patri. 515

(*To Alcmena.*) Numquam edepol quemquam mortalem credo ego
uxorem suam

Sic ecclitum¹¹ amare, proinde ut hic te ecclitum deperit.¹²

Ju. Carnufex,¹³ non ego te novi? Abin e conspectu meo?

Quid tibi hanc curatio est rem,¹⁴ verbero, aut muttitio?

Quoji ego jam hoc scipione¹⁵ —

Al. Ah noli.

Ju. Muttito modo. 520

¹ *Quid est negoti*: 'What's the reason?'

² *facto est usus = facto est opus*: 'ought to be done.'

³ *Nimis . . . sit*: 'A very smooth-tongued liar, this, as he ought to be, seeing that he is.'

⁴ *blande palpabitur*: 'how softly he will caress.'

⁵ *Satin habes*: 'Isn't it enough?'

⁶ *illa*: 'my lady'; i.e. Juno, Jupiter's real wife.'

⁷ *faxim*: 'I'll warrant you.'

⁸ *Prius . . . locus*: 'You're off and away before your place in bed got warm.'

⁹ *Hocine placet?* 'Is this a nice thing to do?'

¹⁰ *subparasitabor*: 'help out, back up.'

¹¹ *ecclitum*: 'to distraction.'

¹² *deperit*: 'madly loves.'

¹³ *Carnufex*: 'Scoundrel.'

¹⁴ *rem*: object of the verbal noun *curatio*.

¹⁵ *scipione*: 'stick.'

Me. Nequiter¹ paene expedit vit prima parasitatio.

Ju. Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mi irasci decet.

Clanculum abii a legione : operam hanc subrupui tibi,

Ex me primo ut prima scires rem ut gessissem publicam.

Ea tibi omnia enarravi. Nisi te amarem plurimum

525

Non facerem.²

Me. Facitne ut dixi? Timidam palpo³ percutit.

Ju. Nunc, ne legio persentiscat,⁴ clam illuc redeundum est mihi,

Ne me uxorem⁵ praevertisse dicant prae re publica.

Al. Lacrumantem⁶ ex habitu concinnas tu tuam uxorem.

Ju.

Tace :⁷

Ne corrumpe oculos : redibo actutum.

Al.

Id 'actutum' diu est.

530

Ju. Non ego te hic lubens relinquo neque abeo abs te.

Al.

Sentio⁸ :

Nam qua nocte ad me venisti, eadem abis.

Ju.

Cur me tenes?

Tempus est : exire ex urbe prius quam luceat⁹ volo.

Nunc tibi hanc pateram quae dono mi illi ob virtutem¹⁰ data est,

Pterela rex qui¹¹ potitavit¹² quem ego mea occidi manu,

535

Alcumena, tibi condono.

Al.

Facis ut alias res soles.

Ecator¹³ condignum donum, qualis est qui donum dedit.

Me. Immo sic : condignum donum, qualis est quod dono datum est.

¹ *Nequiter expedit* : 'turned out badly.'

² *Non facerem* : 'I shouldn't have done it.'

³ *palpo percutit* = *palpatur*.

⁴ *persentiscat* : 'get wind of the matter.'

⁵ *uxorem praevertisse* : 'shown preference to my wife.'

⁶ *Lacrumantem concinnas* : 'throw into tears.'

⁷ *Tace . . . actutum* : 'There, there, don't spoil your pretty eyes, I'll be back in a little while !'

⁸ *Sentio* : 'I know it.'

⁹ *luceat* : 'the day breaks.'

¹⁰ *ob virtutem* : 'in recognition of my bravery.'

¹¹ *qui* : 'out of which.'

¹² *potitavit* : 'customarily drank.'

¹³ *Ecator* : 'I declare !'

Ju. Pergin¹ autem? Nonne ego possum, furcifer,² te perdere?

Al. Noli, amabo,³ Amphitruo, irasci Sosiae, causa mea.

540

Ju. Faciam ita ut vis.

Me. Ex amore hic admodum quam saevos est.

Ju. Numquid vis?

Al. Ut quom absim ames tu me tuam absentem tamen.

Me. Eamus, Amphitruo: lucescit hoc⁴ jam.

Ju. Abi prae, Sosia:

Jam ego sequar. Numquid vis?

Al. Etiam: ut actutum advenias.

Ju. Licet:

Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.

545

Nunc te, nox, quae me mansisti,⁵ mitto⁶ uti cedas die,

Ut mortalis inlucescas luce clara et candida.

Atque quanto, nox, fuisti longior hac proxuma,

Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut aequae⁷ disparet,

Et dies⁸ e nocte accedat. Ibo et Mercurium sequar.

550

[*Exeunt Jupiter and Mercury.*]

¹ *Pergin autem*: 'Are you putting in your mouth again?'

² *furcifer*: 'gallows-bird.'

³ *amabo*: 'there's a dear.'

⁴ *hoc*, pointing to the east.

⁵ *mansisti*: 'waited for.'

⁶ *mitto* = *permitto*.

⁷ *ut aequae disparet*: 'that the difference [between to-day and an ordinary day] may be equal [to that between last night and an ordinary night].'

⁸ *dies . . . accedat*: i.e. 'that day may come after [*lit.* 'from'] night.'

ACTUS II.

AMPHITRUO, SOSIA.

Amphitruo has incredulously listened to the wonderful story about the second Sosia, and is on his way home in person to clear up the mystery.

Am. Age i tu secundum.¹

So. Sequor, subsequor² te.

Am. Scelestissimum te arbitror.

So. Nam quam ob rem?

Am. Quia id quod neque est neque fuit neque futurum est
Mihi praedicas.

So. Eccere,³ jam tuatim

Facis ut tuis nulla apud te fides sit. 555

Am. Quid est? Quo modo? Jam quidem hercle ego tibi istam
Scelestam, scelus, linguam abscidam.

So. Tuos sum :

Proinde ut commodum est et lubet, quicque facias.

Tamen quin loquar⁴ haec uti facta sunt hic,

Numquam ullo modo me potes deterrere. 560

Am. Scelestissime, audes mihi praedicare id,

Domi te esse nunc, qui hic ades?

So. Vera dico.

Am. Malum⁵ quod tibi di dabunt atque ego hodie
Dabo.

So. Istuc⁶ tibi est in manu : nam tuos sum.

Am. Tun me, verbero, audes erum ludificari? 565

¹ *secundum* : 'behind me.'

² *subsequor te* : 'I'm right at your heels.'

³ *Eccere . . . sit* : 'On my word, that's just like you, not to have a bit of confidence in your own people.'

⁴ *quin loquar deterrere* : 'frighten me out of saying.'

⁵ *Malum quod . . . dabunt* : 'It's a beating on account of this that the gods will give you.'

⁶ *Istuc . . . manu* : 'That [whipping me] is in your power.'

Tune id dicere audes, quod nemo umquam homo antehac
Vidit, nec potest fieri, tempore uno
Homo idem duobus locis ut simul sit?

So. Profecto, ut loquor, res ita est.

Am. Juppiter te
Perdat !

So. Quid ¹ mali sum, ere, tua ex re promeritus ? 570

Am. Rogasne, improbe, etiam qui ludos facis me ?

So. Merito maledicas mi, si non id ita factum est.

Verum haud mentior, resque uti facta dico.

Am. Hic homo ebrius est, ut opinor.

So. Utinam ita essem !

Am. Optas quae facta.

So. Egone ?

Am. Tu istic :

Ubi bibisti ? 575

So. Nusquam equidem bibi.

Am. Quid hoc sit hominis ?

So. Equidem decies dixi : domi ego sum, inquam, ecquid audis ? ²
Et apud te adsum Sosia idem.

Satin hoc plane, satin diserte, ere, nunc videor tibi locutus esse ?

Am. Vah,

Apage ³ te a me !

So. Quid est negoti ? ⁴

Am. Pestis ⁵ te tenet. 580

So. Nam quor istue

Dicis ? Equidem valeo et salvos sum recte, Amphitruo.

Am. At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,

Ut minus valeas et miser sis, salvos domum si rediero jam.

¹ *Quid . . . promeritus* : 'What punishment have I deserved in connection with your affairs ; i.e. concerning my conduct of your affairs ?'

² *ecquid audis* ? 'don't you hear ?'

³ *Apage* : 'Begone !'

⁴ *Quid est negoti* ? 'What's the trouble ?'

⁵ *Pestis te tenet* : 'You are possessed of a devil !'

Sequere sis, erum qui ludificas dictis delirantibus : 585

Qui quoniam erus quod imperavit neglexisti persequi,

Nunc venis etiam ultro inrisum dominum : quae neque fieri

Possunt neque fando¹ umquam accepit quisquam, profers, carnufex² :

Quojus ego hodie in tergum faxo ista expetant³ mendacia.

So. Amphitruo, miserruma istaec miseria est servo bono, 590

Apud erum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.

Am. Quo id, malum,⁴ pacto potest nam — mecum argumentis⁵ puta —

Fieri, nunc uti tu et hic sis et domi ? Id dici volo.

So. Sum profecto⁶ et hic et illi : hoc quoivis mirari licet,

Neque vero tibi istuc mirum magis videtur quam mihi. 595

Am. Quo modo ?

So. Nilo, inquam, mirum magis tibi istuc quam mihi :

Neque, ita me di ament,⁷ credebam primo mihimet Sosiae,

Donec Sosia me ille egomet fecit sibi uti crederem.

Ordine omne, uti quicque actum est, dum apud hostis sedimus,

Edissertavit⁸ : tum formam una abstulit cum nomine. 600

Neque lac lactis magis est simile quam ille ego similis est mei.

Nam ut dudum ante lucem a portu me praemisisti domum —

Am. Quid igitur ?

So. Prius multo ante aedis stabam quam illo adveneram.

Am. Quas,⁹ malum, nugas ? Satin¹⁰ tu sanus es ?

So. Sic sum ut vides.

Am. Huic homini nescioquid¹¹ est mali mala objectum manu, 605

Postquam a me abiit.

So. Fateor¹² : nam sum obtusus pugnus pessume.

¹ *fando accepit* : 'heard tell of.'

² *carnufex* : 'you scoundrel.'

³ *expetant* : 'come home to roost.'

⁴ *Quo malum pacto* : 'How the mischief ?'

⁵ *argumentis puta* : 'reason.'

⁶ *profecto* : 'for a fact.'

⁷ *ita me di ament* : 'so help me Heaven !'

⁸ *Edissertavit* : 'recounted.'

⁹ *Quas nugas* : 'What nonsense !'

¹⁰ *Satin* : 'Are you quite ?'

¹¹ *nescioquid . . . manu* : 'some evil spell has been cast by an evil hand.'

¹² *Fateor* : i.e. 'You're right, it was an "evil hand," for,' etc.

Am. Quis te verberavit? ¹

So. Egomet memet, qui nunc sum domi.

Am. Cave ² quicquam nisi quod rogabo te, mihi responderis.

Omnium primum, iste qui sit Sosia, hoc dici volo.

So. Tuos est servos.

Am. Mihi quidem uno te plus etiam est quam volo, 610
Neque, postquam sum natus, habui nisi te servom Sosiam.

So. At ego nunc, Amphitruo, dico: Sosiam servom tuom
Praeter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas ³ domi,
Davo prognatum patre eodem quo ego sum, forma, aetate item
Qua ego sum. Quid opus est verbis? Geminus Sosia hic factus est tibi.

Am. Nimia memoras mira. Sed vidistin uxorem meam? 616

So. Quin intro ire in aedis numquam licitum est.

Am. Quis te prohibuit?

So. Sosia ille, quem jam dudum dico, is qui me contudit.

Am. Quis istic Sosia est?

So. Ego, inquam; quotiens dicendum est tibi?

Am. Sed quid ais? ⁴ Num obdormivisti dudum?

So. Nusquam gentium. ⁵ 620

Am. Ibi ⁶ forte istum, si vidisses quendam in somnis Sosiam —

So. Non soleo ego somniculose eri imperia persequi.

Vigilans vidi, vigilans nunc quoque video, vigilans fabulor,

Vigilantem ille me jam dudum vigilans pugnīs contudit.

Am. Quis homo?

So. Sosia, inquam, ego ille. Quaeso, ⁷ nonne intellegis? 625

Am. Qui, malum, ⁸ intellegere quisquam potis est, ita ⁹ nugas blatis.

¹ *te verberavit*: 'gave you a thumping.'

² *Cave*: 'Mind you don't.'

³ *offendas*: 'run up against.'

⁴ *Sed quid ais*: 'But say!'

⁵ *Nusquam gentium*: 'not on your life!' (*lit.* 'nowhere in the world').

⁶ *Ibi* . . . : *i.e.* 'Twas in your

dreams that you would have seen him, if you had seen him at all.'

⁷ *Quaeso* . . . : 'My! Don't you understand?'

⁸ *Qui malum*: 'How the mischief?'

⁹ *ita nugas blatis*: 'such nonsense you are babbling.'

So. Verum actutum¹ nosces quom illum nosces servom Sosiam.

Am. Sequere hac igitur me: nam mi istuc² primum exquisito est opus.
Sed vide ex navi efferantur quae imperavi jam omnia.

So. Et memor sum et diligens ut quae imperes compareant: 630
Non ego cum vino simitu³ ebibi imperium tuom.

Am. Utinam di faxint infecta dicta re eveniant tua.

ALCUMENA, THESSALA, AMPHITRUO, SOSIA.

Alcmena, soliloquizing, is beautifully expressing her loyal affection for her husband, when suddenly she sees him (line 660), as she thinks, returning after his departure only a few minutes before.

Al. Satin⁴ parva res est voluptatum in vita atque in aetate agunda,
Praequam⁵ quod molestum est? Ita quoque comparatum⁶ est in aetate
hominum:

Ita divis est placitum voluptatem ut maeror comes consequatur: 635
Quin incommodi plus malique ilico⁷ adsit boni si optigit⁸ quid.

Nam ego id nunc experior domo atque ipsa de me scio, quoi voluptas
Parumper data est, dum viri mei mihi potestas videndi fuit

Noctem unam modo: atque is repente abiit a me hinc ante lucem.

Sola hic mihi nunc videor, quia ille hinc abest quem ego amo praeter
omnes. 640

Plus aegri⁹ ex habitu viri quam ex adventu voluptatis cepi: sed hoc¹⁰
me beat

¹ *actutum quom*: 'immediately when,' 'the very minute that.'

² *istuc exquisito*: 'looking into that matter.'

³ *simitu*: 'at a single draught.'

⁴ *Satin* = *satis-ne*. (*Satis* = 'quite, very.')

⁵ *Praequam*: 'in comparison with.'

⁶ *comparatum*: 'allotted by fate.'

⁷ *ilico*: 'on the spot.'

⁸ *optigit*: 'happens.'

⁹ *Plus aegri*: 'more sorrow.'

¹⁰ *hoc me beat saltem*: 'this thing, at all events, makes me happy.'

Saltem quom perduellis¹ vicit et domum laudis compos² revenit : id solacio est.

Absit, dum modo laude parta domum recipiat se : feram et perferam usque 645

Abitum ejus, animo forti atque offirmato : id modo si mercedis

Datur mihi ut meus victor vir belli clueat,³ satis

Mihi esse ducam. Virtus praemium est optimum,

Virtus omnibus rebus anteit profecto.

Libertas, salus, vita, res et parentes, patria et prognati 650

Tutantur, servantur.

Virtus omnia in sese habet, omnia adsunt bona quem⁴ penes est virtus.

Am. Edepol, me uxori exoptatum credo adventurum domum,

Quae me amat, quam contra amo : praesertim, re gesta bene, 655

Victis hostibus, quos nemo posse superari ratus est :

Eos, auspicio meo atque ductu, primo coetu, vicimus.

Certe enim med illi expectatum optato⁵ venturum scio.

So. Quid ? Me non rere⁶ expectatum amicae venturum meae ?

Al. Meus vir hic quidem est !

Am. Sequare hac tu me.

Al. Nam quid ille revortitur 660

Qui, dudum, properare se aibat ? An ille me temptat sciens,

Atque id se volt experiri, suom abitum ut desiderem ?

Ecastor med haud invita se domum recipit suam.

So. Amphitruo, redire ad navem melius est nos.

Am. Qua gratia?⁷

So. Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus. 665

Am. Qui tibi nunc istuc in mentem est ?

So. Quia enim sero⁸ advenimus.

¹ *perduellis* : 'the foe.'

² *compos* : 'covered with' (lit. 'in possession of').

³ *clueat* : 'be heralded.'

⁴ *quem penes* : i.e. 'to him in whose possession.'

⁵ *optato* : 'in accordance with her desire.'

⁶ *rere* : 'don't you think ?'

⁷ *Qua gratia* ? 'What for ?'

⁸ *sero* : 'too late.'

Am. Qui?

So. Quia Alcumenam ante aedis stare saturam¹ intellego.

Am. Gravidam ego illanc hic reliqui, quom abeo.

So. Ei, perii miser!

Am. Quid tibi est?

So. Ad aquam praebendam commodum² adveni domum,
Decumo post mense, ut rationem³ te ductare intellego. 670

Am. Bono animo es!

So. Scin quam bono animo sim? Si situlam⁴ cepero,
Numquam, edepol, tu mihi divini creduis⁵ post hunc diem,
Ni ego illi puteo,⁶ si occepso, animam omnem intertraxero.

Am. Sequere hac me modo. Alium ego isti rei allegabo⁷: ne time.

Al. Magis nunc me meum officium facere, si huic eam advorsum,
arbitror. 675

Am. Amphitruo uxorem salutat laetus speratam suam,
Quam omnium Thebis vir unam esse optumam dijudicat,
Quamque, adeo, cives Thebani vero rumiferant⁸ probam.
Valuistin usque⁹? Expectatun advenio?

So. Haud vidi magis
Expectatum: eum salutat magis¹⁰ haud quiquam quam canem. 680

Am. Et quom gravidam¹¹ et quom te pulcre plenam aspicio, gaudeo.

Al. Obsecro, ecastor, quid tu me, deridiculi gratia,
Sic salutas atque appellas, quasi dudum non videris,
Quasi qui nunc primum recipias te domum huc ex hostibus?

¹ *saturam*: 'looking as if she'd eaten up everything.'

² *commodum*: 'just in time.'

³ *rationem ductare*: 'reckon the count.'

⁴ *situlam*: 'bucket.'

⁵ *creduis* = *credas*.

⁶ *puteo . . . intertraxero*: 'draw every bit of life out of the well, when once I get a start.'

⁷ *allegabo*: 'assign.'

⁸ *rumiferant*: 'report,' 'proclaim.' *probam* is predicate.

⁹ *usque*: Amphitruo of course means all the time since he went away with the army.

¹⁰ *magis haud quiquam*: 'not at all more.'

¹¹ *gravidam . . . pulcre plenam*: 'heavy,' 'well filled out.'

Am. Immo equidem, te nisi nunc hodie nusquam vidi gentium. 686

Al. Cur negas?

Am. Quia vera didici dicere.

Al. Haud aequom facit

Qui quod didicit id dediscit. An periclitamini¹

Quid animi habeam? Sed quid huc vos revertimini tam cito?

An te auspicium commoratum est an tempestas continet, 690

Qui non abiisti ad legiones, ita uti dudum² dixeras?

Am. Dudum? Quam dudum istuc factum est?

Al. Temptas³: jam dudum,⁴ modo.

Am. Qui istuc potis est fieri, quaeso, ut dicis: 'jam dudum, modo?'

Al. Quid enim censes? Te ut deludam contra, lusorem meum,
Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris. 695

Am. Haec quidem deliramenta loquitur.

So. Paulisper mane,

Dum edormiscat unum somnum.

Am. Quaene⁵ vigilans somniat?

Al. Equidem ecastor vigilo, et vigilans id quod factum est fabulor:
Nam dudum⁶ ante lucem et istunc et te vidi.

Am. Quo in loco?

Al. Hic in aedibus ubi tu habitas.

Am. Numquam factum est.

So. Non taces? 700

Quid si e portu navis huc nos dormientis detulit?

Am. Etiam tu quoque adsentaris huic?

So. Quid vis fieri?

¹ *periclitamini*: 'experimenting' (to see).

² *dudum*: 'a while ago.'

³ *Temptas*: 'You are trying to catch me.'

⁴ *jam dudum, modo*: 'a while ago, just'; i.e. just a little while ago. In the next line, Amphitruo under-

standing *jam dudum* in its regular sense, 'a long time ago,' asks what she means by using with it the word *modo*, 'just now.'

⁵ *Quaene . . . somniat*: 'Do you mean she's asleep with her eyes wide open?'

⁶ *dudum*: 'a while ago.'

Non tu scis? Bacchae¹ bacchanti si velis advorsarier,
Ex insana insaniorem facies, feriet saepius:
Si obsequare,² una resolvas plaga.

Am. At³ pol qui, certa⁴ res 705

Hanc est objurgare quae me hodie advenientem domum
Noluerit salutare!

So. Inritabis⁵ crabrones.

Am. Tace!

Alcumena, unum rogare te volo.

Al. Quidvis roga.

Am. Num⁶ tibi aut stultitia accessit aut superat superbia?

Al. Qui istuc in mentem est tibi ex me, mi vir, percontarier⁷? 710

Am. Quia salutare advenientem me solebas antidhac,⁸

Appellare itidem, ut pudicae suos viros quae sunt solent.

Eo more expertem te factam adveniens offendi⁹ domi.

Al. Ecaster equidem te certo heri advenientem ilico

Et salutavi et 'valuissesne usque'¹⁰ exquisivi simul, 715

Mi vir, et manum prehendi et osculum tetuli¹¹ tibi.

So. Tun heri hunc salutavisti?

Al. Et te quoque etiam, Sosia.

So. Amphitruo, speravi ego istam tibi parturam filium:

Verum non est puero gravida.

Am. Quid igitur?¹²

So. Insania.

¹ *Bacchae* . . . *advorsarier*: 'contradict a raving Bacchante.'

² *obsequare* . . . *plaga*: 'agree with whatever she says, you'll get off with only a single blow.'

³ *At pol qui*: 'But by George!'

⁴ *certa res est*: 'it's settled that I'm going to.'

⁵ *Inritabis crabrones*: 'You'll stir up a hornets' nest.'

⁶ *Num tibi* . . . *superbia*: 'You

haven't gone crazy, have you, or been filled with haughty pride?'

⁷ *percontarier*: 'to ask.'

⁸ *antidhac*: 'heretofore.'

⁹ *offendi*: 'I found.'

¹⁰ *valuissesne usque*: 'whether you had been well all the time?'

¹¹ *tetuli*: 'gave' (lit. 'brought').

¹² *Quid igitur?* 'With what then?'

Al. Equidem sana sum, et deos quaeso ut salva pariam filium : 720

Verum tu malum magnum habebis si hic suom officium facit :

Ob istuc omen, ominator, capies quod te condecet.

So. Enim vero praegnati¹ oportet et m̃alum et m̃alum dari,

Ut quod obrodat² sit, animo si male esse occeperit.

Am. Tu me heri hic vidisti ?

Al. Ego, inquam, si vis deciens dicere. 725

Am. In somnis fortasse ?

Al. Immo vigilans vigilantem.

Am. Ei misero mihi !

So. Quid tibi³ est ?

Am. Delirat uxor.

So. Atra bili percita⁴ est :

Nulla res tam delirantis homines concinnat⁵ cito.

Am. Ubi primum tibi sensisti, mulier, impliciscier ?

Al. Equidem ecastor sana et salva sum.

Am. Cur igitur praedicas 730

Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus ?

Ibi cenavi atque ibi quievi in navī noctem perpetem⁶

Neque meum pedem huc intuli etiam in aedis, ut,⁷ cum exercitu,

Hinc profectus sum ad Teloboas hostis, eosque ut vicimus.

Al. Immo mecum cenavisti et mecum cubuisti.

Am. Quid est ? 735

Al. Vera dico.

Am. Non de hacquidem hercle re : de aliis nescio.

Al. Primulo diluculo⁸ abiisti ad legiones.

Am. Quo modo ?

¹ *praegnati* : 'a pregnant woman.'

⁵ *concinnat* = *reddit*.

² *Ut quod . . . occeperit* : 'That she may have something to gnaw on if she begins to feel faint.'

⁶ *noctem perpetem* : 'the whole night long.'

⁷ *ut* : 'since.'

³ *Quid tibi est* : 'What's the matter with you ?'

⁸ *Primulo diluculo* : 'At the first little peep of dawn.'

⁴ *Atra bili percita* : 'troubled with black bile.'

- So.* Recte dicit, ut commeminit : somnium narrat tibi.
 Sed, mulier, postquam experrecta¹ es, te prodigiali Jovi²
 Aut mola salsa³ hodie aut ture conprecata⁴ oportuit. 740
- Al.* Vae capiti tuo !
- So.* Tua istuc⁴ refert si curaveris.
- Al.* Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo.
- Am.* (to *Sosia*). Tace tu ! (To *Alcmena*.) Tu dic : egone abs te
 abii hinc hodie cum diluculo ?
- Al.* Quis igitur nisi vos narravit mi illi⁵ ut fuerit proelium ?
- Am.* An etiam id tu scis ?
- Al.* Quippe qui ex te audivi ut urbem maxumam 745
 Expugnavisses, regemque Pterelam tute⁶ occideris.
- Am.* Egone istuc dixi ?
- Al.* Tute istic, etiam adstante hoc *Sosia*.
- Am.* Audivistin tu me narrare haec hodie ?
- So.* Ubi ego audiverim ?⁷
- Am.* Hanc roga.
- So.* Mequidem praesente numquam factum est, quod sciam.
- Al.* (sarcastically). Mirum quin te advorsus⁸ dicat !
- Am.* *Sosia*, age, me huc aspice ! 750
- So.* Specto.
- Am.* Vera volo loqui te, nolo adsentari mihi.
 Audivistin tu hodie me illi dicere ea quae illa autumat⁹ ?
- So.* Quaeso edepol, num tu quoque etiam insanis quom id me inter-
 rogas,
- Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul ?
- Am.* Quid nunc, mulier ? Audin illum ?
- Al.* Ego vero, ac falsum dicere. 755

¹ *experrecta es* : 'waked up.'

² *prodigiali Jovi* : 'Jove, the god of omens.'

³ *mola salsa . . . ture* : 'salt-cake . . . incense.'

⁴ *istuc* : i.e. the *conprecatio*.

⁵ *illi* : (adverb) 'there.'

⁶ *tute* : 'with your own hand.'

⁷ *Ubi audiverim ?* 'Where was I to hear it ?'

⁸ *advorsus dicat* : 'contradict.'

⁹ *autumat* : 'asserts.'

Am. Neque tu illi neque mihi viro ipsi credis?

Al. Eo¹ fit quia mihi

Plurimum credo, et scio istaec facta proinde² ut proloquor.

Am. Tun me heri advenisse dicis?

Al. Tun te abisse hodie hinc negas?

Am. Nego enim vero, et me advenire nunc primum ajo ad te domum.

Al. Obsecro, etiamne hoc negabis, te auream pateram mihi 760

Dedisse dono hodie, qua te illi donatum esse dixeras?

Am. Neque edepol dedi neque dixi: verum ita animatus fui

Itaque nunc sum ut ea te patera donem. Sed quis istuc tibi

Dixit?

Al. Ego equidem ex te audivi et ex tua accepi manu

Pateram.

Am. Mane, mane, obsecro te! Nimis demiror, Sosia, 765

Qui³ illaec, illic me donatum esse aurea patera, sciat,

Nisi tu dudum hanc convenisti et narravisti haec omnia.

So. Neque edepol ego dixi, neque istam vidi nisi tecum simul.

Am. Quid⁴ hoc sit hominis?

Al. Vin proferri pateram?

Am. Proferri volo.

Al. Fiat.⁵ I tu, Thessala, intus pateram proferto foras 770

Qua hodie meus vir donavit me.

Am. Secede huc tu, Sosia.

Enim vero illud, praeter alia mira, miror maxume,

Si haec habet illam.

So. An etiam credis id quae in hac cistellula

Tuo signo obsignata fertur?

Am. Salvom signum est?

So. Inspice.

¹ *Eo fit quia*: 'The reason is that.'

² *proinde ut*: 'just exactly as.'

³ *Qui*: 'how.'

⁴ *Quid hoc sit hominis?* 'What kind of creature shall we say this is?'

⁵ *Fiat*: 'All right.'

Am. Recte : ita est ut obsignavi.

So.

Quaeso, quin tu istanc jubes 775

Pro cerrita circumferri ?¹

Am.

Edepol qui,² facto est opus :

Nam haec quidem edepol laruarum³ plena est.

Al. (*as Thessala brings in the cup*).

Quid verbis opus est ?

Em tibi pateram : eccam !

Am.

Cedo⁴ mi !

Al.

Age, aspice huc, sis,⁵ nunciam.⁶

Tu qui quae facta infitiare, quem ego jam hic convincam palam.

Estne haec patera qua donatus es illi ?

Am.

Summe Juppiter,

780

Quid ego video ? Haec ea est profecto patera. Perii, Sosia !

So. Aut, pol, haec praestigiatrix⁷ multo mulier maxuma est

Aut pateram hic inesse oportet.

Am.

Agedum, exsolve cistulam.

So. Quid ego istam exsolvam ? Obsignata est recte. Res gesta est bene :

Tu alium peperisti Amphitruonem, ego alium pēperi Sosiam : 785

Nunc si patera pateram peperit, omnes congemnavimus.

Am. Certum est aperire atque inspicere.

So.

Vide, sis, signi quid siet,⁸

Ne posterius in me culpam conferas.

Am.

Aperi modo !

Nam haec quidem nos delirantis facere dictis postulat.⁹

Al. Unde haec igitur est nisi abs te, quae mihi dono data est ? 790

Am. Opus mi est istuc exquisito.

¹ *Pro cerrita circumferri* : ' Undergo treatment for being crack-brained.'

² *Edepol qui* : ' Well, on my word !'

³ *haec . . . laruarum plena est* : ' this woman has a full set of wheels in her head.'

⁴ *Cedo* : ' Give it here !'

⁵ *sis* = *si vis*.

⁶ *nunciam* : ' now.'

⁷ *praestigiatrix* : ' by far the greatest conjurer in the world.'

⁸ *quid siet* : *i.e.* ' in what condition the seal is.'

⁹ *postulat* : ' expects to.'

So. (*finding the chest empty*). Juppiter! Pro Juppiter!

Am. Quid tibi est?¹

So. Hic patera nulla in cistula est!

Am. Quid ego audio?

So. Id quod verum est.

Am. At cum cruciatu jam, nisi apparet, tuo.

Al. (*holding up the cup*). Haec quidem apparet.

Am. Quis igitur tibi dedit?

Al. Qui me rogat.

So. Me captas, quia tute ab navi clanculum huc, alia via, 795

Praecucurristi, atque hinc pateram tute exemisti, atque eam

Huic dedisti, post, hanc rursum obsignasti clanculum.

Am. (*to Sosia*). Ei mihi, jam tu quoque hujus adjuvas insaniam?

(*Turning to Alcmena.*) Ain heri nos advenisse huc?

Al. Ajo, adveniensque, ilico

Me salutavisti, et ego te, et osculum tetuli tibi. 800

Am. Jam illuc non placet principium de osculo. Perge exsequi.

Al. Lavisti.

Am. Quid postquam lavi?

Al. Accubuisti.²

So. Euge,³ optume!

Nunc exquire.

Am. (*to Sosia*). Ne interpella⁴! (*To Alcmena.*) Perge porro dicere.

Al. Cena adposita est: cenavisti mecum: ego accubui simul.

Am. In eodem lecto?

Al. In eodem.

So. Ei, non placet convivium. 805

Am. (*to Sosia*). Sine⁵ modo argumenta dicat. (*To Alcmena.*)

Quid postquam cenavimus?

¹ *Quid tibi est?* 'What's the matter with you?'

² *Accubuisti:* 'You reclined at table.'

³ *Euge:* 'good!'

⁴ *interpella:* 'interrupt.'

⁵ *Sine modo:* 'Just let her!'

Al. Te dormire aibas : mensa ablata est : cubitum¹ hinc abiimus.

Am. Ubi tu cubuisti?

Al. In eodem lecto tecum una in cubiculo.

Am. Perdidisti!

So. Quid tibi est?

Am. Haec me modo ad mortem dedit!

Al. Quid jam, amabo²?

Am. Ne me appella.

So. Quid tibi est?

Am. Perii miser, 810

Quia pudicitiae hujus vitium me hinc absente est additum.

Al. Obsecro ecastor, cur istuc, mi vir, ex ted audio?

Am. 'Vir' ego tuos sim? Ne me appella, falsa, falso nomine.

So. Haeret³ haec res, si quidem haec (*pointing to Amphitruo*) jam mulier facta est ex 'viro.'⁴

Al. Quid⁵ ego feci qua istaec propter dicta dicantur mihi? 815

Am. Tute edictas facta tua : ex me quaeris quid deliqueris?

Al. Quid ego tibi deliqui, si quoi nupta sum tecum fui?

Am. Tun mecum fueris? Quid illac impudente audacius?

Saltem,⁶ tute si pudoris egeas, sumas mutuom.

Al. Istuc facinus quod tu insimulas, nostro generi non decet. 820

Tu si me inpudicitiai captas, capere non potes.

Am. Pro di immortalis! Cognoscin tu me saltem, Sosia?

So. Propemodum.

Am. Cenavin ego heri in navi in portu Persico?

Al. Mihi quoque adsunt testes qui illud quod ego dicam adsentiant.

So. Nescio quid istuc negoti dicam, nisi si quispiam est 825

Amphitruo alius, qui forte ted hinc absente tamen

¹ *cubitum abiimus* : 'we retired.'

² *amabo* : 'I beg of you.'

³ *Haeret haec res* : 'Here is a mess.'

⁴ Sosia plays on the double meaning of *vir* : 'husband' and 'man.'

⁵ *Quid . . . mihi?* : 'What have I done to have such words as those said to me?'

⁶ *Saltem . . .* : At least "assume a virtue if you have it not."

Tuam rem¹ curet, teque absente, hic munus fungatur tuom.

Nam quom de illo subditivo² Sosia mirum est nimis,

Certe de istoc Amphitruone jam alterum mirum est magis.

Am. Nescioquis praestigiator hanc frustratur mulierem. 830

Al. Per supremi regis regnum juro et matrem familias

Junonem, quam me vereri et metuere est par maxume,

Ut mi extra unum te mortalis nemo corpus corpore

Contigit quo me impudicam faceret.

Am. Vera istaec velim.

Al. Vera dico, sed nequiquam, quoniam non vis credere. 835

Am. Mulier es, audacter juras.

Al. Quae non deliquit, decet

Audacem esse, confidenter pro se et proterve³ loqui.

Am. Satis audacter !

Al. Ut pudicam condecet.

Am. Verbis proba es.

Al. Non ego illam mihi dotem⁴ duco esse quae dos dicitur,

Sed pudicitiam et pudorem et sedatum cupidinem,⁵ 840

Deum metum, parentum amorem, et cognatum concordiam,

Tibi morigera,⁶ atque ut munifica sim bonis, prosim probis.

So. Ne⁷ ista edepol, si haec vera loquitur, examussim⁸ est optuma.

Am. Delenitus⁹ sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.

So. Amphitruo es profecto : cave sis ne tu te usu¹⁰ perduis, 845

Ita nunc homines inmutantur postquam peregre advenimus.

Am. Mulier,¹¹ istam rem inquisitam certum¹² est non amittere.

¹ *rem* : 'affairs.'

² *subditivo* : 'counterfeit.'

³ *proterve* : 'boldly, with assurance.'

⁴ *dotem* : 'dowry.'

⁵ *sedatum cupidinem* : 'a heart free from lust.'

⁶ *Tibi morigera* : 'anxious to gratify your desires.'

⁷ *Ne* : 'I tell you !'

⁸ *examussim optuma* : 'a paragon of perfection.' *amussis* was a carpenter's rule.

⁹ *Delenitus* : 'befuddled.'

¹⁰ *usu perduis* : 'lose your identity' (*lit.* 'lose by prescription').

¹¹ *Mulier* : 'Madam !'

¹² *certum est* : 'I'm determined.'

Al. Edepol¹ me lubente facies.

Am. Quid ais? Responde mihi:
Quid si adduco tuom cognatum huc ab navi Naucratem,
Qui mecum una vectus est una navi: atque is si denegat 850
Facta quae tu facta dicis, quid tibi aequom est fieri?
Numquid causam dicis quin te² hoc multem matrimonio?

Al. Si deliqui, nulla causa est.

Am. Convenit. Tu Sosia,
Duc hos intro. Ego huc ab navi mecum adducam Naucratem.

[*Exit Amphitruo.*

So. Nunc quidem praeter nos nemo est: dic mihi verum serio, 855
Ecquis alius Sosia intus est, qui mei similis siet?

Al. Abin hinc a me, dignus domino servos?

So. Abeo, si jubes.

[*Exit Sosia.*

Al. Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi conlubitum siet
Meo viro sic me insimulare³ falso facinus tam malum.

Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo. 860

[*Exit Alcmena.*

ACTUS III.

JUPPITER.

Ego sum ille Amphitruo quoji est servos Sosia,
Idem Mercurius qui fit quando commodum est,
In superiore qui habito cenaculo,⁴
Qui interdum fio Juppiter quando lubet.
Huc autem quom extemplo⁵ adventum adporto, ilico⁶ 865
Amphitruo fio et vestitum inmuto meum.
Nunc huc honoris vestri venio gratia,

¹ *Edepol* . . . *facies*: 'Goodness knows I'm willing for you to do it.'

² *te* . . . *matrimonio*: 'divorce you.'

³ *insimulare*: 'charge with.'

⁴ *superiore cenaculo*: 'sky parlor.'

⁵ *quom extemplo*: 'just as soon as.'

⁶ *ilico*: 'on the spot.'

Ne hanc incohatam transigam¹ comoediam.

Simul Alcumenae, quam vir insontem² probri

Amphitruo accusat, veni ut auxilium feram :

870

Nam mea sit culpa, quod³ egomet contraxerim

Si id Alcumenae innocenti expetat.⁴

Nunc Amphitruonem memet, ut ocepi semel,

Esse adsimulabo atque in horum familiam

Frustrationem⁵ hodie iniciam maxumam.

875

Post igitur demum faciam res fiat palam,

Atque Alcumenae in tempore⁶ auxilium feram,

Faciamque ut uno⁷ fetu, et quod gravida est viro

Et me quod gravida est, pariat sine doloribus.

Mercurium jussi me continuo consequi⁸

880

Siquid vellem imperare. Nunc hanc adloquar.

ALCUMENA, JUPPITER.

The real Amphitruo has gone to the harbor to bring Naucrates. Alcmena is venting her indignation at her recent treatment, when (line 897) she catches sight of the pseudo-Amphitruo, who is of course not accompanied by Naucrates.

Al. Durare nequeo in aedibus, ita me probri,

Stupri, dedecoris, a viro argutam⁹ meo !

Ea quae sunt facta infecta testat clamitat¹⁰ :

885

¹ *incohatam transigam* : 'bring to a close when it has just got started.'

² *insontem* = *innocentem*.

³ *quod* (looks forward to *id*) : 'the trouble that I've caused.'

⁴ *expetat* : 'should fall on Alcmena's innocent head.'

⁵ *Frustrationem* : 'perplexity.'

⁶ *in tempore* : 'in due season.'

⁷ *uno fetu . . . sine doloribus* : 'that at a single birth she bear without any pains the son begotten by her husband, and the one begotten by me.'

⁸ *consequi siquid* : 'follow close at my heels in case . . .'

⁹ *argutam* : 'accused.'

¹⁰ *testat clamitat* : 'declares and proclaims.'

Quae neque sunt facta neque ego in me admisi, arguit

Atque id me susque deque¹ esse habituram putat.

Non edepol faciam, neque me perpetiar probri

Falso insimulatam quin² ego illum aut deseram,

Aut satis faciat mi ille, atque adjuret insuper

Nolle esse dicta quae in me insontem³ protulit.

890

Ju. (to himself). Faciundum est mi illud fieri quod illaec postulat,

Si me illam amantem ad sese studeam recipere⁴:

Quando ego quod feci factum id Amphitruoni offuit,

Atque illi dudum meus amor negotium

Insonti exhibuit⁵: nunc autem insonti mihi

895

Illius ira in hanc et maledicta expetent.

Al. Sed eccum video qui me miseram arguit

Stupri, dedecoris.

Ju. Te volo, uxor, conloqui.

Quo te avortisti?

Al. (haughtily). Ita ingeni ingenium⁶ meum est:

Inimicos semper osa sum optuerier.⁷

900

Ju. Heia autem inimicos?

Al. Sic est: vera praedico,

Nisi etiam hoc falso dici insimulaturus es.

Ju. Nimis iracunda es.

Al. Potin⁸ ut abstineas manum?

Nam certo si sis sanus aut sapias satis,

Quam tu inpudicam esse arbitrare et praedices,

905

Cum ea tu sermonem nec joco nec serio

Tibi habeas, nisi sis stultior stultissimo.

¹ *susque deque habituram*: 'regard with indifference.'

² *quin*: 'without.'

³ *insontem*: 'guiltless.'

⁴ *ad sese recipere*: 'bring her back to herself.'

⁵ *negotium . . . exhibuit*: 'caused trouble.'

⁶ *ingeni ingenium*: 'nature of my disposition.'

⁷ *optuerier*: 'to look in the face.'

⁸ *Potin ut*: 'Can't you?'

Ju. Si dixi, nilo magis es, neque ego esse arbitror,
Et id¹ huc revorti ut me purgarem tibi.

Nam numquam quicquam meo animo fuit aegrius

910

Quam postquam audivi ted esse iratam mihi.

‘Cur dixisti’ inquires; ego expediam² tibi.

Non edepol quo te esse inpudicam crederem³:

Verum periclitatus sum animum tuom

Quid faceres, et quo pacto id ferre induceres.

915

Equidem joco illa dixeram dudum tibi,

Ridiculi causa. Vel⁴ hunc rogato Sosiam.

Al. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,

Testem quem dudum te adducturum dixeras

Te huc non venisse?

920

Ju. Siquid dictum est per jocum,

Non aequom est id te serio praevortier.⁵

Al. Ego illud scio, quam doluerit cordi meo.

Ju. Per dexteram tuam te, Alcumena, oro obsecro,

Da mihi hanc veniam: ignosce, irata ne sies.

Al. Ego istaec feci verba virtute irrita.⁶

925

Nunc quando factis me impudicis abstini,

Ab impudicis dictis avorti volo.

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas!

Juben mi ire comites?

Ju. Sanan⁷ es?

Al. Si non jubes,

Ibo egomet: comitem mihi Pudicitiam duxero.

930

Ju. Mane, arbitrato tuo⁸ jus jurandum dabo,

¹ *id*: ‘for that reason.’

² *expediam*: ‘explain.’

³ *Non quo crederem*: ‘not that I believed.’

⁴ *Vel*: ‘just.’

⁵ *serio praevortier*: ‘take in earnest.’

⁶ *feci irrita*: ‘have disproved.’

⁷ *Sanan es?* ‘Are you in your right mind?’

⁸ *arbitrato tuo*: ‘in whatever terms you like.’

Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.

Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,
Quaeso Amphitruoni ut semper iratus sies !

Al. A, propitius sit potius !

Ju. Confido fore : 935

Nam jus jurandum verum te advorsum dedi.

Jam nunc irata non es ?

Al. Non sum.

Ju. Bene facis.

Nam in hominum aetate multa eveniunt hujus modi :

Capiunt voluptates, capiunt rursum miserias :

Irae interveniunt, redeunt rursum in gratiam. 940

Verum irae siquae forte eveniunt hujus modi

Inter eos : rursum si reventum in gratiam est,

Bis tanto amici sunt inter se quam prius.

Al. Primum cavisse oportuit ne diceres :

Verum eadem si isdem¹ purgas mi, patiunda sunt 945

Ju. Jube vero vasa pura adornari mihi,

Ut quae apud legionem vota vovi si domum

Redissem salvos, ea ego exsolvam omnia.

Al. Ego istuc curabo.

Ju. Evocate huc Sosiam :

Gubernatorem qui in mea navi fuit, 950

Blepharonem, arcessat qui² nobiscum prandeat.

Is adeo inpransus * ludificabitur,

Quom ego Amphitruonem collo hinc obstricto traham.

Al. Mirum quid solus secum secreto ille agat.

Atque³ aperiuntur aedis : exit Sosia. 955

¹ *isdem* (nominative singular):
'likewise.'

² *qui . . . prandeat*: 'to dine.'

³ *Atque*: 'But see there!'

SOSIA, JUPPITER, ALCUMENA.

So. Amphitruo, assum¹: siquid opus est, impera, imperium exsequar.

Ju. Optume² advenis.

So. Jam facta pax est inter vos duos?

Nam quia vos tranquillos video, gaudeo et volup est mihi.

Atque ita servom par videtur frugi sese instituere³:

Proinde eri ut sint, ipse item sit: voltum e voltu comparet⁴: 960

Tristis sit, si eri sint tristes: hilarus sit, si gaudeant.

Sed age responde: jam vos redistis in concordiam?

Ju. Derides qui scis haec dudum me dixisse per jocum.

So. An id joco dixisti? Equidem serio ac vero ratus.

Ju. Habui expurigationem⁵: facta pax est.

So. Optume est. 965

Ju. Ego rem divinam intus faciam, vota quae sunt.

So. Censeo.⁶

Ju. Tu gubernatorem a navi huc evoca verbis meis

Blepharonem qui, re divina facta, mecum prandeat.

So. Jam hic ero quom illic censebis esse me.

Ju. Actutum⁷ huc redi.

[Exit Sosia.]

Al. Numquid⁸ vis quin abeam jam intro ut apparentur quibus opus est?

Ju. I sane,⁹ et quantum potes parata fac sint omnia. 971

Al. Quin venis¹⁰ quando vis intro? Faxy haud quicquam sit morae.

Ju. Recte loquere et proinde diligentem ut uxorem decet.

[Exit Alcmena.]

¹ *assum*: 'I'm here.'

² *Optume*: 'In the nick of time.'

³ *sese instituere*: 'regulate his conduct.'

⁴ *comparet*: 'determine.'

⁵ *Habui expurigationem*: 'I have made my apology.'

⁶ *Censeo*: 'that's my advice.'

⁷ *Actutum*: 'immediately!'

⁸ *Numquid . . . abeam*: 'have you any objection to my going?'

⁹ *I sane*: 'Go by all means.'

¹⁰ *Quin venis* = *veni*.

Jam hisce ambo, et servos et era, frustra¹ sunt duo
 Qui me Amphitruonem rentur esse : errant probe.² 975
 Nunc tu, divine, huc fac adsis, Sosia.
 Audis quae dico, tametsi praesens non ades.
 Fac Amphitruonem advenientem, ab aedibus
 Ut abigas : quovis pacto fac commentus sis.³
 Volo deludi illum, dum cum hac usuraria 980
 Uxore nunc mihi morigero.⁴ Haec curata sint
 Fac sis, proinde adeo ut velle med intellegis,
 Atque ut ministres mihi, mihi quom sacrificem.

[Exit Jupiter.

MERCURIUS.

Concedite atque abscedite omnes : de via decedite,
 Nec quisquam tam audax fuat⁵ homo qui⁶ obviam obsistat mihi. 985
 Nam mihi quidem hercle qui minus liceat deo minitarier⁷
 Populo ni decedat mihi, quam servolo in comoediis ?
 Ille navem salvam⁸ nuntiat aut irati adventum senis :
 Ego sum Jovi dicto audiens,⁹ ejus jussu nunc huc me adfero.
 Quam ob rem, mihi magis par est via decedere et concedere. 990
 Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens.
 Ut filium bonum patri esse oportet, item ego sum patri.
 Amanti subparasitor,¹⁰ hortor, adsto, admoneo, gaudeo.
 Siquid patri volup est, voluptas ea mi multo maxuma est.
 Amat : sapit ; recte facit animo quando obsequitur suo : — 995

¹ *frustra qui rentur* : 'fooled in thinking.'

² *errant probe* : 'they certainly are mistaken.'

³ *commentus sis* : 'make up a trick.'

⁴ *mihi morigero* : 'gratify my desires.'

⁵ *fuat* = *sit*.

⁶ *tam . . . qui* : 'so bold as to.'

⁷ *minitarier* : 'to threaten.'

⁸ *salvam* : predicate adjective.

⁹ *dicto audiens* : 'obedient.'

¹⁰ *Amanti subparasitor* : 'When he's in love, I help him along.'

Quod omnis homines facere oportet, dum id modo fiat bono. —

Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater: faxo probe

Jam hic deludetur, spectatores, vobis inspectantibus.

Capiam coronam mi in caput, adsimulabo me esse ebrium.

Atque (*pointing up to the roof*) illuc¹ sursum escendero: inde optume
aspellam² virum 1000

De supero quom huc accesserit: faciam ut sit madidus³ sobrius.

Deinde illi actutum sufferet suos servos poenas Sosia:

Eum fecisse ille hodie arguet quae ego fecero hic: quid id mea⁴?

Meo me aequom est morigerum⁵ patri: ejus studio servire addecet.

Sed eccum Amphitruonem! Advenit. Jam ille hic deludetur probe,

Siquidem vos voltis auscultando⁶ operam dare. 1006

Ibo intro: ornatum capiam qui potis⁷ decet;

Dein susum⁸ escendam⁹ in tectum ut illum hinc prohibeam.

[*Exit Mercury.*]

AMPHITRUO.

Naucratem, quem convenire volui, in navi non erat,

Neque domi neque in urbe invenio quemquam qui illum viderit: 1010

Nam omnis plateas¹⁰ perreptavi, gymnasia et myropolia,¹¹

Apud emporium atque in macello,¹² in palaestra atque in foro,

In medicinis, in tonstrinis, apud omnis aedis sacras

Sum defessus quaeritando: nusquam invenio Naucratem.

Nunc domum ibo atque ex uxore hanc rem pergam exquirere, 1015

Quis fuerit, quem propter, corpus suum stupri compleverit.

¹ *illuc sursum*: 'up there.'

² *aspellam*: 'drive off.'

³ *madidus sobrius*: 'soaked, though he hasn't had a drop.'

⁴ *quid id mea*: 'what business of mine is that?'

⁵ *morigerum*: 'obedient to the whims.'

⁶ *auscultando . . . dare*: 'pay attention and listen.'

⁷ *potis*: 'drunk men.'

⁸ *susum*: 'up there.'

⁹ *escendam*: 'climb up.'

¹⁰ *plateas*: 'squares.'

¹¹ *myropolia*: 'perfumers' shops.'

¹² *macello*: 'butcher shop.'

Nam me, quam illam quaestionem inquisitam hodie amittere,
Mortuom satius¹ est. Sed aedis occluserunt.² Eugepae³!
Pariter hoc fit atque ut alia facta sunt: feriam foris.
Aperite hoc! Heus, ecquis hic est? Ecquis⁴ hoc aperit ostium? 1020

MERCURIUS, AMPHITRUO.

Me. Quis ad fores est?
Am. Ego⁵ sum.
Me. Quid? 'Ego sum'?
Am. Ita loquor.
Me. Tibi Juppiter
Dique omnes irati certo sunt, qui sic frangas fores.
Am. Quo modo?
Me. Eo modo, ut profecto vivas aetatem miser.
Am. Sosia!
Me. Ita: sum Sosia nisi me esse oblitum existumas.
Quid nunc vis?
Am. Scelesti, at etiam 'quid velim,' id tu me rogas? 1025
Me. Ita, rogo: paene effregisti, fatue,⁶ foribus cardines.⁷
An foris censebas nobis publicitus⁸ praeberier?
Quid me aspectas, stolidi? Quid nunc vis tibi aut quis tu es homo?
Am. Verbero, etiam quis ego sim me rogitas, ulmorum Acheruns⁹?
Quem, pol, ego hodie, ob istaec dicta, faciam ferventem flagris. 1030
Me. Prodigum te fuisse oportet¹⁰ olim in adolescentia.
Am. Quidum?
Me. Quia senecta aetate a me mendicas malum.
Am. Cum cruciatu tuo istaec hodie, verna, verba funditas.

¹ *me . . . mortuom satius est:*
'had rather be dead.'

² *occluserunt:* 'shut up.'

³ *Eugepae:* 'Good!'

⁴ *Ecquis:* 'Won't somebody?'

⁵ *Ego sum:* = 'It's me.'

⁶ *fatue:* 'you fool!'

⁷ *cardines:* 'hinges.'

⁸ *publicitus:* 'at public expense.'

⁹ *ulmorum Acheruns:* 'death-bed of rods.'

¹⁰ *fuisse oportet:* 'you must have been.'

Me. Sacrufico ego tibi.

Am. Qui?

Me. Quia enim te macto¹ infortunio.

* * * * *

A serious gap in the text occurs at this point, and extends to near the end of what must have been a most interesting scene between the true and the pseudo-Amphitruo. Blepharo has been called upon to decide which is the real husband of Alcmena, but in line 1135 we find the faithful old *gubernator* in absolute despair, utterly unable to settle the dispute. The following fragments, for the most part citations by the Latin grammarians, belong in this lacuna.

I At ego certo † cruce et cruciatum mactabo exuo mastigia.

II Erus Amphitruo occupatus.

III Optumo jure infringatur aula cineris in caput.

IV Ne tu postules matulam unam tibi † aquam infundi in caput.

V Quid minitabas te facturum si istas pepulissem fores?

VI Ibi scrobes effodito plus sexagenos in dies.

VII Laruatus: edepol hominem miserum: medicum quaeritat.

VIII Nilne te pudet, sceleste, populi in conspectum ingredi?

IX Manifestum hunc obtorto collo teneo furem flagiti.

X Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam
Impudicitia impedit, teneo, thensaurum stupri.

XI Exjuravisti te mihi dixisse per jocum.

XII Quaeso advenienti morbo medicari jube:

Tu certe aut laruatus aut cerritus es.

XIII Nisi hoc ita factum est proinde ut factum esse autumo,
Non causam dico quin vero insimules probri.

XIV Qui nequeas nostrorum uter sit Amphitruo decernere.

XV — ∪ — ∪ — abiendi nunc tibi etiam occasio est.

XVI † cujusque me absente corpus volgavit suum.

XVII Noli pessumo precari.

XVIII Animam comprime.

XIX Clandestino.

¹ *macto infortunio*: 'honor you with destruction.'

ACTUS IV.

* * * * *

BLEPHARO, AMPHITRUO, JUPPITER.

* * * * *

Bl. Vos inter vos partite : ego abeo, mihi negotium est : 1035

Neque ego umquam usquam tanta mira me vidisse censeo.

Am. Blepharo, quaeso ut advocatus mi adsis neve abeas.

Bl. Vale !

Quid opus est me advocato, qui utri sim advocatus nescio ?

Ju. Intro ego hinc eo : Alcumena parturit.

Am. Perii miser !

Quid ego faciam quem advocati jam atque amici deserunt ? 1040

Numquam edepol me inultus¹ istic ludificabit, quisquis est.

Jam ad regem, recta,² me ducam, resque ut facta est eloquar.

Ego, pol, illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,³

Qui pervorse perturbavit familiae mentem meae.

Sed ubi ille est ? Intro edepol abiit, credo ad uxorem meam. 1045

Qui me Thebis alter vivit miserior ? Quid nunc agam ?

Quem omnes mortales ignorant⁴ et ludificant ut lubet.⁵

Certum est intro rumpam in aedis : ubi quemque hominem aspexero,

Si ancillam, seu servom, sive uxorem, sive adulterum,

Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in aedibus : 1050

Neque me Juppiter neque di omnes id prohibebunt, si volent,

Quin sic faciam uti constitui : pergam in aedis nunciam.⁶

[*Terrific thunder and lightning, and Amphitruo falls insensible.*]

¹ *inultus* : 'unpunished.'

⁴ *ignorant* : 'fail to recognize.'

² *recta* (= *recta via*) : 'straightway.'

⁵ *ut lubet* : 'to their hearts' content.'

³ *veneficum* : 'wizard, magician.'

⁶ *nunciam* : 'immediately.'

ACTUS V.

BROMIA, AMPHITRUO.

Br. (*rushing out of Amphitruo's home*). Spes atque opes vitae
meae jacent sepultae in pectore,

Neque ulla est confidentia jam in corde quin amiserim,

Ita mihi videntur omnia, mare, terra, caelum, consequi¹ 1055

Jam ut opprimar, ut enicer.² Me miseram! Quid agam nescio,

Ita tanta mira in aedibus sunt facta. Vae miserae mihi!

Animo male est,³ aquam velim: corrupta sum atque absumpta sum.

Caput dolet, neque audio, nec oculis prospicio satis.

Nec me miserior femina est neque ulla videatur magis, 1060

Ita erae meae hodie contigit. Nam ubi parturit, deos sibi invocat:

Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut
valide tonuit!

Ubi quisque institerat, concidit crepitu: ibi, nescioquis, maxuma

Voce, exclamat: 'Alcumena, adest auxilium: ne time:

Et tibi et tuis propitius caeli cultor⁴ advenit. 1065

Exsurgite,' inquit, 'qui terrore meo occidistis prae metu.'

Ut jacui, exsurgo: ardere censui aedis, ita tum confulgebant.

Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me horrore adfcit.

Erilis⁵ praevertit metus: accurro ut sciscam quid velit:

Atque,⁶ illam geminos filios pueros peperisse conspicio! 1070

Neque nostrum quisquam sensimus quom peperit, neque providimus.

Sed quid hoc? Quis hic est senex

Qui ante aedis nostras sic jacet? Numnam hunc percussit Juppiter?

Credo edepol: nam pro Juppiter, sepultus est quasi sit mortuos.

¹ *consequi*: 'conspire.'

² *enicer*: 'be killed.'

³ *animo male est*: 'I'm faint!'

⁴ *caeli cultor*: 'dweller on high.'

⁵ *Erilis . . . metus*: 'Fear for my mistress claimed first thought.'

⁶ *Atque*: 'And lo!'

Ibo et cognoscam, quisquis est. Amphitruo hic quidem est erus meus.
Amphitruo !

Am. Perii !

Br. Surge¹ !

Am. Interii !

Br. Cedo² manum !

Am. Quis me tenet ?

Br. Tua Bromia ancilla.

Am. Totus timeo, ita me increpuit Juppiter.

Nec³ secus est quasi si ab Acherunte veniam. Sed quid tu foras
Egressa es ?

Br. Eadem nos formido timidas terrore impulit : 1079

In aedibus, tu ubi habitas, nimia mira vidi. Vae mihi,
Amphitruo ! Ita mihi animus etiam nunc abest.

Am. Agedum, expedi :

Scin me tuom esse erum Amphitruonem ?

Br. Scio.

Am. Vide etiam⁴ nunc.

Br. Scio.

Am. Haec sola sanam mentem gestat⁵ meorum familiarium.

Br. Immo omnes sani sunt profecto.

Am. At me uxor insanum facit

Suis foedis factis.

Br. At ego faciam tu idem ut aliter praedices, 1085

Amphitruo : piam et pudicam esse tuam uxorem ut scias,

De ea re, signa atque argumenta,⁶ paucis verbis, eloquar.

Omnium primum, Alcumena geminos peperit filios.

Am. Ain tu ! Geminos ?

Br. Geminos.

Am. Di me servant !

¹ *Surge* : 'Get up !'

² *Cedo* : 'Give me !'

³ *Nec . . . quasi* : 'It's not other-
wise than if.'

⁴ *etiam* : 'again, once more.'

⁵ *gestat* : 'has' (*lit.* 'uses').

⁶ *argumenta* : 'proofs.'

Br. Sine me dicere
Ut scias tibi tuaeque uxori deos esse omnis propitios. 1090

Am. Loquere.

Br. Postquam parturire¹ hodie uxor ocepit tua,
Ubi² utero exorti dolores, ut solent puerperae,³
Invocat deos immortalis ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. Ibi, continuo, contonat
Sonitu maxumo. Aedes primo ruere rebamur tuas : 1095
Aedis totae confulgebant tuae quasi essent aureae.

Am. Quaeso, absolvito hinc me extemplo, quando satis deluseris.
Quid fit deinde?

Br. Dum haec aguntur, interea, uxorem tuam
Neque gementem neque plorantem nostrum quisquam audivimus,
Ita profecto sine dolore peperit.

Am. Jam istuc gaudeo, 1100
Utut erga me merita est.

Br. Mitte istaec, haec quae dicam accipe :
Postquam peperit, pueros lavere jussit nos. Occepimus :
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est et multum valet !
Neque eum quisquam colligare⁴ quivit incunabulis.

Am. Nimia mira memoras : si istaec vera sunt, divinitus 1105
Non metuo⁵ quin meae uxori latae suppetiae⁶ sient.

Br. Magis jam faxo mira dices. Postquam in cunas⁷ conditus est,
Devolant angues jubati,⁸ deorsum⁹ in inpluvium, duo
Maxumi : continuo extollunt ambo capita.

Am. Ei mihi !

Br. Ne pave ! Sed angues oculis omnis circumvisere. 1110

¹ *parturire* : 'to be in labor.'

² *Ubi . . . dolores* : 'When the pains in her womb began.'

³ *puerperae* : 'women in child-birth.'

⁴ *colligare . . . incunabulis* : 'could bind with swaddling clothes.'

⁵ *Non metuo* : 'I have no doubt.'

⁶ *suppetiae* : 'assistance.'

⁷ *cunas* : 'cradle.'

⁸ *jubati* : 'crested.'

⁹ *deorsum* : 'down.' Cf. *rursum, vorsum, sursum*.

Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas, citi :
 Ego cunas, recessim¹ rursum² vorsum, trahere et ducere,
 Metuens pueris, mihi formidans, tantoque angues acrius
 Persequi. Postquam conspexit angues ille alter puer,
 Citus e cunis exsilit, facit recta in anguis inpetum : 1115

Alterum alteraprehendit eos manu perniciter.³
Am. Mira memoras : nimis formidolosum facinus praedicas :
 Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis.

Quid fit deinde? Porro loquere.

Br. Puer ambo anguis enicat.

Dum haec aguntur, voce clara exclamat uxorem tuam — 1120

Am. Quis homo?

Br. Summus imperator divom atque hominum Juppiter :
 Is se dixit cum Alcumena clam consuetum⁴ cubitibus,
 Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit :
 Alterum tuum esse dixit puerum.

Am. Pol, me haud paenitet,⁵

Si licet boni dimidium mihi dividere cum Jove. 1125

Abi domum, jube vasa pura actutum adornari mihi,

Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam.

Ego Teresiam conjectorem⁶ advocabo et consulam

Quid faciundum censeat : simul hanc rem ut facta est eloquar.

Sed quid hoc? Quam valide tonuit! Di obsecro vostram fidem! 1130

[*Jupiter appears.*]

JUPPITER, AMPHITRUO.

Ju. Bono animo es : adsum auxilio, Amphitruo, tibi et tuis :
 Nil est quod timeas : hariolos,⁷ haruspices

¹ *recessim* : 'in retreat.'

² *rursum vorsum* : 'backwards.'

³ *perniciter* : 'swiftly.'

⁴ *consuetum (esse) cubitibus* :
 'had become intimate with.'

⁵ *me haud paenitet* : 'I'm quite
 content.'

⁶ *conjectorem* : 'prophet.'

⁷ *hariolos, haruspices* : 'sooth-
 sayers, seers.'

Mitte omnes : quae futura et quae facta eloquar,
 Multo adeo melius quam illi, quom sum Juppiter.
 Primum omnium, usuram Alcumenae corporis 1135
 Cepi, et concubitu¹ gravidam feci filio.
 Tu gravidam item fecisti quom in exercitum
 Profectus es : uno partu duos peperit simul.
 Eorum alter, nostro² qui est susceptus semine,
 Suis factis te immortalis adficiet gloria. 1140
 Tu cum Alcumena uxore antiquam in gratiam
 Redi : haud promeruit³ quam ob rem vitio vorteres :
 Mea vi subacta est facere. Ego in caelum migro.
 [Jupiter disappears.]

AMPHITRUO.

Faciam ita ut jubes, et te oro promissa ut serves tua.
 Ibo ad uxorem intro : missum facio⁴ Teresiam senem. 1145
 Nunc, spectatores, Jovis summi causa, clare plaudite.

¹ *concubitu gravidam feci filio* :
 'by my embrace have made her
 pregnant with a son.'

² *nostro . . . semine* : 'who was
 begotten by me.'

³ *promeruit . . . vorteres* : 'de-
 served that you should charge her
 with unchastity.'

⁴ *missum facio* : 'dismiss.'

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

67254

872.3
P69amd

PELLETIER LIBRARY, ALLEGHENY COLLEGE

3 3768 00604 1332

P8-CED-121

